

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า แบ่งออกเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนภาษาแบบธรรมชาติ
 - 1.1 ความหมายและความสำคัญของการสอนภาษาแบบธรรมชาติ
 - 1.2 ทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้องกับการสอนภาษาแบบธรรมชาติ
 - 1.3 หลักการสอนภาษาแบบธรรมชาติ
 - 1.4 ลักษณะของห้องเรียนที่ใช้แนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ
 - 1.5 บทบาทครูในการสอนภาษาแบบธรรมชาติ
 - 1.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนภาษาแบบธรรมชาติ
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
 - 2.1 ความหมายของภาวะความบกพร่องทางสติปัญญา
 - 2.2 ประเภทและระดับความรุนแรงของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
 - 2.3 ลักษณะของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
 - 2.4 การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเรียนได้
 - 2.5 หลักการสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเรียนได้
 - 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางภาษา
 - 3.1 ความหมายและความสำคัญของภาษา
 - 3.2 ความพร้อมทางการเรียนภาษา
 - 3.3 การจัดประสบการณ์ทางภาษา
 - 3.4 แนวทางในการส่งเสริมพัฒนาการทางภาษา
 - 3.5 หลักการสอนภาษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
 - 3.6 การพัฒนาความสามารถด้านความเข้าใจภาษาของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
 - 3.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางภาษา

4. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดประสบการณ์หรือรูปแบบการสอน

- 4.1 ความหมายของรูปแบบการจัดประสบการณ์ หรือรูปแบบการสอน
- 4.2 องค์ประกอบของรูปแบบการจัดประสบการณ์ หรือรูปแบบการสอน
- 4.3 รูปแบบการสอนของบราน์และคณะ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

ความหมายและความสำคัญของการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

การสอนโดยเน้นพื้นฐานประสบการณ์ หรือ Whole language เป็นวิธีการสอนที่ทุกคนได้ริเริ่มค้นคว้าและเสนอแนวปรัชญาการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาตามแนวคิดวิทยาภาษาศาสตร์ขึ้น โดยใช้คำว่า Whole language เป็นคำที่เพื่อนร่วมงานและผู้สนับสนุนกลุ่มแรกที่ร่วมงานวิจัยใช้ แต่ในแง่ของการให้ความหมายแล้ว แต่ละท่านยังคงให้คำจำกัดความที่เป็นไปตามแนวคิดของตน แต่คงมีส่วนร่วมเดียวกันกับแนวคิดของทุกคนซึ่งเป็นผู้ริเริ่ม

การสอนภาษาแบบ Whole language เป็นวิธีการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยใช้พื้นฐานประสบการณ์ของผู้เรียน ความสนใจ ความคุ้นเคยทางภาษา ด้วยการบูรณาการทักษะการอ่าน การเขียน การพูดเข้าด้วยกันตามเนื้อหาสาระที่เรียนอย่างมีความหมาย คำว่า Whole language นี้ภาษาไทยใช้ในหลายคำ เช่น การสอนภาษาแบบธรรมชาติ การสอนภาษามุ่งประสบการณ์ หรือการสอนภาษาองค์รวม แต่ละคำมาจากกรอบแนวคิดเดียวกัน คือ การสอนภาษาโดยเน้นพื้นฐานประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นหลักของการเรียนการสอน

ทุกคน ได้ให้ความหมายการสอนภาษาโดยเน้นพื้นฐานประสบการณ์ว่า การพัฒนาการเรียนการสอนภาษานั้นควรเป็นไปตามธรรมชาติ มนุษย์เราสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และสื่อสารได้ตั้งแต่แรกเกิด และจะพัฒนามากขึ้นเมื่อสิ่งที่เรียนรู้มีความหมาย ผู้ใช้เข้าใจและสามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ก่อนวัยเข้าเรียนภาคบังคับ เด็กจะมีความรู้และประสบการณ์มากพอสมควร ผู้สอนต้องคำนึงถึงจุดนี้ การจัดการเรียนการสอนภาษาที่ดีควรคำนึงถึงผู้เรียนเป็นหลัก ดูความสนใจของผู้เรียน จัดการเรียนการสอนให้ตอบสนองกับความรู้เดิมที่เด็กมีอยู่ จะช่วยทำให้ผู้เรียนสามารถใช้ความรู้เดิมเข้ามาช่วยให้เกิดความเข้าใจบทเรียนใหม่ ๆ ได้เร็วและง่ายขึ้น การเรียนการสอนควรมีเนื้อหาที่สามารถเข้าใจความหมายได้ ไม่ควรแบ่งการพัฒนาการเรียนรู้อาษาเป็นหน่วยย่อย ๆ ผู้เรียนจะเข้าใจยากและลืมนง่าย ไม่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง (บึงอร พานทอง, 2540, หน้า 29-31)

การจัดประสบการณ์เรียนรู้ภาษาแบบองค์รวม (Whole language) หรือที่มีผู้ใช้ชื่อเรียกว่า ภาษาธรรมชาติ เป็นแนวความคิดในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในแนวใหม่ ซึ่งไม่มีรูปแบบตายตัว แต่จะแตกต่างกันไปในแต่ละแห่งที่จัด แต่ไม่ว่าจะจัดในรูปแบบใดก็ยังยึดถือหลักการหรือแนวความคิดความเชื่อที่ว่า ภาษาเป็นพัฒนาการอย่างหนึ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ (เยาวพา เตชะคุปต์, ม.ป.ป., หน้า 1)

บังอร พานทอง (2534, หน้า 70-72 อ้างอิงจาก Goodman, 1986) กล่าวถึงความหมายของการสอนภาษาแบบธรรมชาติว่าเป็นการเรียนการสอนที่เน้นการสอนภาษาอย่างมีความหมาย โดยผู้เรียนจะอาศัยประสบการณ์ของตนเองประกอบ การเรียนไม่แบ่งแยกภาษาเป็นส่วนย่อยเป็นการเรียนที่สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดความกล้าและมั่นใจในตนเองในการที่จะใช้ภาษา ไม่เกรงว่าจะผิดเพราะผู้สอนไม่เน้นการลงโทษเมื่อเด็กใช้ภาษาผิด แต่พยายามชี้ให้เห็นข้อบกพร่องโดยทางอ้อมเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแก้ไขตนเอง การเรียนยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

มณีรัตน์ สุกโชติรัตน์ (2537, หน้า 6) กล่าวว่า การสอนภาษาแบบบูรณาการ (Whole language Approach) เป็นแนวการสอนทักษะทางภาษา ฟัง พูด อ่าน เขียน ให้เกี่ยวโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมีระบบ และทักษะที่เน้นคือ ทักษะการคิด

พัชรี ผลโยธิน (2537, หน้า 196) กล่าวว่า การสอนภาษาแบบธรรมชาติเป็นการสอนที่พยายามจะใช้ภาษาเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ การสื่อสารและการคิด โดยไม่พยายามแยกภาษาออกเป็นส่วนย่อยๆ แต่เป็นการพยายามมองภาษาโดยรวม สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์จริงมาช่วยให้ภาษานั้นง่ายต่อการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการพูด การอ่าน การฟัง และการเขียนถ้าเป็นสิ่งที่มีความหมายมีประโยชน์หรือเด็กสนใจและต้องการ จะเป็นสิ่งที่ง่ายสำหรับการเรียนภาษา

อีลัน บลูม (Iran Blum, 1995 อ้างถึงในเยาวพา เตชะคุปต์, ม.ป.ป., หน้า 1) กล่าวว่า การสอนภาษาแบบองค์รวมหมายถึง การจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กที่เน้น การเรียนรู้จากสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิตประจำวันของเด็ก โดยนำสิ่งที่เขาประสบพบเห็นในชีวิตประจำวันซึ่งหมายรวมถึงวัฒนธรรม และการดำรงชีวิตของเด็กแต่ละคนมาใช้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ กระบวนการเรียนการสอนเป็นการเรียนอย่างมีชีวิตชีวา จากสิ่งที่เป็น ธรรมชาติ จากสภาพแวดล้อมที่เป็นชีวิตจริงและจากสิ่งที่เป็นอยู่จริงในชีวิตประจำวัน โดยเด็กเป็นผู้คิดค้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตัวเองร่วมกับเพื่อน ๆ ไม่มุ่งเน้นการสอนเขียน อ่าน ไวยากรณ์หรือการใช้หนังสือแบบเรียน เพราะเป็นเรื่องที่ยากต่อความเข้าใจของเด็กและไม่ใช่ว่าสิ่งที่เขาพบเห็นในชีวิตจริง

เจเน็ตต์ เฮิร์ชแมน (Jennett Hirshman, 1995 อ้างถึงใน เยวพา เตชะคุปต์, ม.ป.ป., หน้า 1) กล่าวว่าภาษาแบบองค์รวม คือ การนำเอาองค์ประกอบของภาษาทุก ๆ ด้านมาใช้ในการสื่อความหมายซึ่งจะหมายรวมไปถึงทักษะในการฟัง พูด อ่าน และเขียน การแต่งเรื่องและการมีปฏิสัมพันธ์ในการเรียนรู้

สรุปการสอนภาษาแบบธรรมชาติ หมายถึง การสอนภาษาที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้พื้นฐานประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นหลักในการเรียนการสอน ด้วยการบูรณาการทักษะทางภาษา การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนเข้าด้วยกันไม่แบ่งแยกภาษาเป็นส่วนย่อยเน้นทักษะกระบวนการคิด และเป็นการสอนภาษาอย่างมีความหมาย

ความสำคัญของการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

หรรษา นิลิเชียร (2535, หน้า 234) กล่าวถึง ความสำคัญของการสอนภาษาแบบธรรมชาติว่า เป็นวิธีการสอนที่ช่วยให้เด็กเกิดทักษะทางการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนอย่างสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไม่แยกออกจากกันถึงแม้ว่าบางครั้งจะเน้นที่ทักษะหนึ่งทักษะใดเป็นพิเศษก็ตาม

ฉันทนา ภาคบังข (2537, หน้า 2) กล่าวถึง ความสำคัญของการสอนภาษาแบบธรรมชาติ ไว้ดังนี้

1. ทำให้เด็กมีความสุข สนุกสนานในการเรียนภาษาและมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้
2. ช่วย让孩子ได้รับการพัฒนาภาษาทั้งด้านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน

ครอบคลุมทุกด้านและเต็มศักยภาพ

3. ทำให้ครูและผู้ปกครองเกิดความเข้าใจ ในการพัฒนาทางภาษาทั้งด้านการอ่าน และการเขียนเพิ่มขึ้น

4. สนองความต้องการของผู้ปกครองส่วนมาก ซึ่งต้องการให้เด็กได้รับการพัฒนาภาษาในช่วงปฐมวัย

อารี สันทหวิ (2535, หน้า 213) กล่าวว่า การสอนภาษาแบบธรรมชาติทำให้เด็กได้แสดงออกโดยไม่กลัวผิดมีแบบอย่างที่ดีในการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนจากผู้ใหญ่ การเรียนรู้ภาษาของเด็กจะง่ายและสนุก ได้มีประสบการณ์ตรง มีโอกาสได้อภิปรายพูดคุย ในบรรยากาศที่อบอุ่นยอมรับ เด็กจะเรียนรู้ภาษาได้ดีถ้าเข้าใจทั้งหมดช่วยให้เด็กเรียนอย่างมีความสุขและใฝ่เรียนด้วยตนเอง

จะเห็นได้ว่าการสอนภาษาแบบธรรมชาติ ช่วยให้เด็กพัฒนาทักษะทางภาษาทุกด้านมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนภาษา เนื่องจากการเรียนรู้ภาษาของเด็กจะง่ายและสนุกได้มีประสบการณ์

ตรงมีแบบอย่างที่ดีในการเรียนรู้ภาษาและเรียนรู้ภาษาในบรรยากาศที่อบอุ่น ยอมรับ ดังนั้นการ
สอนภาษาแบบธรรมชาติจึงช่วยพัฒนาและส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองแก่เด็ก

ทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้องกับการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

แนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติที่ใช้กับงานวิจัยนี้มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีที่ว่าด้วย
ธรรมชาติของภาษาดังนี้ (บุษบง ต้นติวงศ์, 2535, หน้า 44-49)

1. ทฤษฎีว่าด้วยระบบภาษา

ภาษาประกอบด้วย 3 ระบบ คือ ระบบความหมาย ระบบไวยากรณ์ และระบบเสียง
หัวใจของภาษาคือ ความหมาย ไวยากรณ์และเสียงเป็นเพียงส่วนประกอบ สถานการณ์กำหนดคำ
ซึ่งกำหนดความหมายในการสื่อสารอีกทีหนึ่ง เด็กจะไม่พยายามอ่านและเขียนด้วยการสะกดคำไป
ทีละตัว แต่เขาจะคิดหาคำที่สื่อความหมายได้เหมาะสมที่สุดในสถานการณ์นั้น ด้วยเหตุนี้จึงไม่
จำเป็นต้องรู้จักเสียงของตัวอักษรก่อน จึงจะสามารถสื่อความหมายโดยการอ่านเขียนได้ เนื่องจาก
การอ่านเพื่อสื่อความหมายเป็นกระบวนการที่กำหนดโดยสถานการณ์ การสอนอ่านเขียนสำหรับเด็ก
เด็กปฐมวัยจึงไม่ควรแยกออกเป็นทักษะเดี่ยว ๆ หลาย ๆ ทักษะ แต่ควรให้เด็กได้สำรวจสิ่งต่าง ๆ
รอบตัว และใช้กระบวนการอ่านเขียนเพื่อศึกษาสิ่งที่เขาสำรวจ ครูจะสอนทักษะเฉพาะที่จำเป็นต่อ
การสื่อสารในชีวิตประจำวันของเด็ก และถ้าเด็กไม่ต้องการเรียน ครูจะไม่บังคับเพราะการบังคับทำ
ให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อการอ่านเขียน และจะสกัดกั้นความงอกงามของเด็กเมื่อเขาโตขึ้นและพร้อม
ที่จะเรียนอ่านเขียนในชั้นประถมศึกษา ครูมีหน้าที่ในการแนะนำให้เข้าใจภาษาในสถานการณ์
ต่าง ๆ ที่เขาประสบในชีวิตประจำวัน เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ภาษาในหลาย ๆ สถานการณ์ เด็ก
จะได้ทดสอบความสามารถในการตัดสินใจของตนโดยเสี่ยงกับความล้มเหลวน้อยมาก เพราะเขา
สามารถแก้ไขข้อบกพร่องของตนได้เสมอ ทั้งจะได้ประสบการณ์และทัศนคติที่ดีต่อภาษาไป
พร้อม ๆ กัน ครูจะต้องระวังอย่างยิ่งที่จะไม่ตัดสินใจแทนเด็กเพียงเพื่อป้องกันข้อผิดพลาดในการ
อ่านเขียน นอกจากนี้ ครูยังมีหน้าที่ในการจัดสภาพแวดล้อมที่สร้างประสบการณ์ทางภาษา
เชิญชวนให้เด็กเรียนรู้ภาษาจากประสบการณ์นั้น และสนับสนุนให้เด็กสื่อสารแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์กับผู้อื่น

ทฤษฎีว่าด้วยภาษา ความคิดและสัญลักษณ์สื่อสาร

ภาษาเป็นสัญลักษณ์สื่อสารที่ไม่สามารถถ่ายทอดความคิดทุกเรื่องได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ สัญลักษณ์ที่ใช้ต้องเหมาะกับเรื่องที่ต้องการสื่อสาร เด็กต้องคิดสัญลักษณ์เพื่อสื่อ
ความคิดและถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ สัญลักษณ์ที่สามารถสื่อความหมายได้มีหลายรูปแบบ
ได้แก่ ภาษา ศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหวร่างกาย ละคร และคณิตศาสตร์ การจัดประสบการณ์
อ่านเขียนตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ จึงรวมเอาศิลปะ ดนตรีและละครเป็นส่วนสำคัญ

ในการเรียนการสอน เด็กจะไม่ถูกจำกัดให้ถ่ายทอดความคิดเป็นเพียงภาษาเท่านั้น ศิลปะและละครเป็นสัญลักษณ์สื่อสารที่เด็กใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าสัญลักษณ์ภาษา จากทฤษฎีว่าด้วยภาษาความคิดและสัญลักษณ์ พบว่าถ้าเด็กไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาเขียนเด็กจะเปลี่ยนเป็นวาดภาพแทน ศิลปะสามารถช่วยให้เด็กรวบรวมความคิดก่อนจะเขียนและช่วยให้เด็กทำงานต่อไปทั้ง ๆ ที่ความคิดในการเขียนหยุดชะงัก การแสดงละครช่วยให้เด็กเข้าใจความรู้สึกในเรื่องและทำให้คุณภาพการเขียนดีขึ้น ดนตรีช่วยสร้างอารมณ์สำหรับเรื่องที่จะอ่านเขียน อุปกรณ์ดนตรี และศิลปะหลายอย่างสามารถใช้ประกอบกิจกรรมอ่านเขียนได้ เด็กอาจทำอุปกรณ์ดนตรี และศิลปะ สำหรับกิจกรรมอ่านเขียนในมุมเขียนจะมีเครื่องเขียนหลายชนิดให้เด็กทดลองใช้วิธีต่าง ๆ ที่จะช่วยให้สามารถสื่อความหมายได้ดีที่สุด

ทฤษฎีว่าด้วยการอ่านเขียนในระบบภาษา

ทฤษฎีนี้มีความเชื่อเกี่ยวกับพัฒนาการในการอ่านเขียนว่า ทุกคนต้องสะสมประสบการณ์ทางภาษาไว้เป็นข้อมูลสำหรับใช้ต่อไป ประสบการณ์จากภาษาพูดเป็นข้อมูลสำหรับภาษาเขียนและประสบการณ์จากภาษาเขียนเป็นข้อมูลสำหรับภาษาพูด ความก้าวหน้าในการใช้ภาษาไม่ว่าด้านใดต้องอาศัยองค์ประกอบทางภาษาหลายด้าน การที่เด็กเขียนเล่าประสบการณ์ทั้ง ๆ ที่ยังไม่รู้จักคำ และต้องให้เด็กได้เห็นว่เสียงที่เขารู้จักนั้นมีสัญลักษณ์ตัวอักษรแทนได้ เด็กจะเริ่มเข้าใจในการสื่อความหมายกับผู้อื่น เขาต้องใช้อักษรที่มีทั้งรูปและเสียงแทนความหมาย รูป เสียง และความหมายที่เขาใช้ต้องสอดคล้องกันในสายตาผู้อื่น มิฉะนั้นสิ่งที่เขาเขียนจะไม่สื่อความหมาย ในจุดนี้เองที่ทำให้เด็กต้องพยายามจำแนกและจดจำรูปตัวอักษรที่เขาเห็นรอบ ๆ ตัวไปพร้อม ๆ กับจำแนกและจดจำเสียงตัวอักษร เมื่อเด็กย่างเข้าสู่วัยเรียนเขาก็มีประสบการณ์ทางภาษาพร้อมที่จะจำแนกเสียง และรูปของตัวอักษรได้อย่างมีระบบมากขึ้น เนื่องจากการอ่านเขียนเป็นกิจกรรมที่ต้องสื่อความหมายกับผู้อื่น การคุยกับครูและเพื่อนเกี่ยวกับเรื่องที่อ่านและเขียนไม่ว่าก่อนจะเริ่มเรื่อง กลางเรื่องหรือหลังเรื่องจะช่วยให้เด็กเห็นการตีความลักษณะต่าง ๆ ตามความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งจะช่วยให้เขาเข้าใจความหมายของเรื่องมากขึ้น การตีความเป็นประสบการณ์จากการอ่านช่วยในการสื่อความหมายเมื่อเด็กเขียน และการสื่อความหมายซึ่งเป็นประสบการณ์จากการเขียนช่วยในการตีความเมื่อเด็กอ่าน การอ่านเขียนเป็นประสบการณ์ที่ใช้เวลานานและต้องอาศัยสะสมประสบการณ์ อันเป็นระบบที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน สรุปได้ว่าทฤษฎีการอ่านเขียนในระบบภาษานั้นเชื่อว่าเด็กเรียนรู้ภาษาพูด และภาษาเขียนจากการลงมือทดลองในการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวและประสบการณ์การอ่านเขียน

จากความคิดของ 3 ทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานดังกล่าวข้างต้น ยังมีแนวความคิดของ นักจิตวิทยาและนักการศึกษาที่อธิบายเรื่องธรรมชาติของภาษาและการเรียนรู้ของเด็กในแง่มุมที่มี รายละเอียดต่าง ๆ กันไป ดังเช่น อารี สันทรวี (2535 อ้างถึงใน ภาวิณี แสทวิสุข, 2538, หน้า 14-15) ได้รวบรวมแนวคิดของนักจิตวิทยา และนักการศึกษาต่าง ๆ ได้ดังนี้

ชาร์ล รีด (Charles Read) ค้นพบว่าในระยะเริ่มเขียนเพื่อสื่อสาร เด็กจะคิดแบบการ เขียนของตนเองขึ้น เพราะฉะนั้นในการสอนภาษาแบบแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ (Whole Language Approach) จะปล่อยให้เด็กวาดภาพและเขียนเพื่อสื่อสารโดยอิสระ ไม่บังคับที่จะ ต้องเขียนสะกดให้ถูกต้องตั้งแต่ต้น ทั้งนี้เพื่อให้เด็กมีแรงจูงใจที่จะเขียนเพื่อสื่อสาร ไม่รู้สึกว่าการเขียน เป็นเรื่องยากเกินไป

ไวโกตสกี (Vygotsky) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาชาวรัสเซีย ไวโกตสกี กล่าวว่า การเรียนรู้ ภาษาของเด็กเป็นการได้รับอิทธิพลของบุคคลอื่น และสังคมมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก ถึงแม้เด็ก จะต้องรับผิดชอบในการคิดสร้างโครงสร้างความรู้ความคิดของตน แต่บุคคลอื่น เช่น เพื่อนและครูมี ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็ก ไวโกตสกี กล่าวถึงความสำคัญของการเล่นของเด็กว่า การเล่น ช่วยให้เด็กได้แสดงกิริยาที่เกินกว่าอายุจริงได้แสดงสิ่งที่นอกเหนือชีวิตประจำวัน การเล่นช่วยให้ เด็กรู้สึกขยายการกระทำจากที่เด็กทำอยู่จริง การเล่นเป็นจุดแวนขยายของการกระทำเพราะฉะนั้น การเล่นจึงเป็นส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาการของเด็ก อื่นๆ อีกมากมาย เช่น การพูดสนทนา การวาด การเขียน การอ่าน ตลอดจนการเล่นช่วยในการเรียนรู้ภาษาของเด็กเพราะกิจกรรมเหล่านี้ เป็นการให้สัญลักษณ์ ไวโกตสกีกล่าวถึงกรณีที่เด็กเรียนรู้ภาษาจากผู้อื่นว่า เด็กจะเรียนรู้ที่ละน้อย โดยการ ได้รับคำแนะนำจากผู้อื่นจนเด็กสามารถคิดเกิดเป็นความรู้ภายในตนได้

แนวคิดนี้ต่อมา บรูเนอร์ และคณะ (Bruner et al.) ขยายเป็นแนวการสอนที่เรียกว่า "Instructional Scaffolding" วิธีสอนแบบนี้ช่วยเสริมและสนับสนุนผู้เรียนจากระดับพัฒนาการที่มี อยู่ไปสู่ระดับพัฒนาการที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการที่ผู้สอนและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกัน และกัน (interaction) เช่น นักเรียนผู้หนึ่งเสนอผลงาน ครูและเพื่อนจะช่วยกันออกความเห็นและ ได้ตอบซักถามกับผู้เสนอ ในตอนท้ายที่สุดนักเรียนผู้เสนองานนั้นก็มีแนวคิดใหม่ซึ่งเป็นผลจากการ สนทนาได้ตอบและอธิบายนั้น เพราะฉะนั้นแนวการสอนของแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ (Whole Language Approach) จึงเน้นการให้มีปฏิสัมพันธ์ การสนทนาได้ตอบในกลุ่มช่วยเหลือ สนับสนุนซึ่งกันและกัน

กูดแมน (Goodman, 1989 อ้างถึงใน ภาวิณี แสทวิสุข, 2538, หน้า 16-17) ผู้นำคน สำคัญในการสอนภาษาแบบธรรมชาติ ซึ่งเป็นแนวการสอนภาษาที่สอดคล้องกับทฤษฎีสังคมจิต

ภาษาศาสตร์ คัดค้านแนวความคิดที่ว่า เด็กเรียนภาษาโดยการลอกเลียนแบบผู้ใหญ่ เขากล่าวว่า คนไม่ใช่คนแก้วที่เป่าเสียงอย่างไม่รู้ความหมาย ภาษาของมนุษย์เป็นตัวแทนของความคิดของผู้ใช้ภาษาไม่ใช่แทนสิ่งที่คนอื่นพูดไว้ เรารวบรวมสัญลักษณ์อันได้แก่ เสียงในภาษาพูดและตัวอักษรในภาษาเขียนมาเป็นคำเพื่อใช้แทนสิ่งต่าง ๆ แทนความรู้สึกและความคิด เราใช้ภาษาโดยมีจุดประสงค์เพื่อการสื่อสารนอกจากนี้เรายังใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการคิดและการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวของกู๊ดแมน ด้านวิธีการสอนภาษาแบบธรรมชาติ มีดังนี้

1. ภาษาที่ใช้สอนต้องมีความหมายสมบูรณ์มีใจความครบถ้วนและเน้นความสัมพันธ์ของการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน การเรียนทักษะย่อยของภาษา เช่น การฝึกสะกดคำ การคัดลายมือจะทำต่อเมื่อเด็กต้องการและการเรียนทักษะย่อยนั้นสามารถช่วยให้เด็กสื่อความหมายได้สมบูรณ์ขึ้น

2. เนื้อหาในการเรียนภาษาสำหรับเด็ก คือ ประสบการณ์จริงที่เด็กจะได้ฝึกกระบวนการคิดในการใช้ภาษาอย่างมีจุดหมายในสถานการณ์ที่หลากหลาย

3. การเรียนภาษาสามารถเรียนได้จากการใช้ภาษาในการเรียนทุกวิชา

4. การสอนภาษาต้องให้ความสำคัญแก่กิจกรรมที่เด็กริเริ่มขึ้นเองโดยครูมีบทบาท คือ ช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมนั้น นอกจากนี้เป็นตัวอย่างในการใช้ภาษาพูดและภาษาเขียนในชีวิตประจำวัน

5. การสอนภาษาต้องอยู่บนพื้นฐานของการทำกิจกรรมภาษาร่วมกันระหว่างครูกับเด็ก โดยครูควรมองข้อผิดพลาดของเด็กกว่าคือ ส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้และสนับสนุนให้เด็กกล้าพูดกล้าทำ เพื่อจะได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น

เคนเนท กู๊ดแมน (Kenneth Goodman) ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้บุกเบิกในการนำแนวปรัชญาการพัฒนาการเรียนรู้ภาษา โดยเน้นพื้นฐานประสบการณ์มาใช้ในการเรียนการสอนภาษาในสหรัฐอเมริกาโดยเข้ามาแทนที่การสอนแบบเดิม ซึ่งจะเน้นด้านการออกเสียงและเน้นทักษะต่าง ๆ ซึ่งกู๊ดแมนไม่เห็นด้วย เพราะเป็นการสอนภาษาแบบแยกส่วนย่อยไม่เป็นไปตามธรรมชาติ บางครั้งไม่มีความหมายชัดเจน ทำให้เด็กไม่เข้าใจเกิดความสับสน และทำให้เป้าหมายการเรียนการสอนไม่ได้ผลเท่าที่ควร กู๊ดแมนได้รับอิทธิพลจากนักการศึกษาและนักภาษาศาสตร์หลายท่านจากประเทศนิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย แคนาดา อังกฤษ และในสหรัฐอเมริกาเองได้แก่ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ซึ่งมีความเชื่อว่า การเรียนการสอนจะได้ผลดี ถ้าผู้สอนศึกษาถึงความสามารถและความสนใจของเด็ก สามารถวางแผนการเรียนการสอนตอบสนองความต้องการของเด็ก และใช้ปัจจัยเสริมเกี่ยวกับเด็กและการเรียนการสอน เช่น ความรู้และประสบการณ์เดิมของเด็กในเรื่อง

ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียน ความเป็นประชาธิปไตยในห้องเรียน สิทธิของเด็กในการเลือกทำในสิ่งที่ตนถนัดหรือชอบ การมีสิทธิและเสมอภาคในแง่ต่าง ๆ ภายในห้องเรียน และการได้เรียนรู้และสัมผัสของจริง ช่วยให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น นักจิตวิทยาและนักการศึกษาอีกท่านหนึ่งคือ พิวาเจท์ ซึ่งศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับมนุษย์ว่า มนุษย์จะทำในสิ่งที่ตนเองพอใจสนใจและอยากศึกษาได้ดีมากกว่าการบังคับในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวคิดที่ทำให้ถูกแมนเน้นการสอนในสิ่งที่มีความหมาย และผู้เรียนพอใจ สนใจ โดยเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ผู้เรียนเข้าใจไม่ต้องบังคับ ผู้เรียนเองก็มีพลังความรู้เดิมอยู่บ้าง ซึ่งจะช่วยให้เขาเรียนได้อย่างสนุกสนาน

ฮอลลิเดย์ (Holiday, 1987 อ้างถึงใน บังอร พานทอง, 2540, หน้า 32-33) นักภาษาศาสตร์เชิงระบบ เป็นอีกผู้หนึ่ง ที่มีอิทธิพลต่อแนวปรัชญาการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาโดยเน้นพื้นฐานประสบการณ์ของถูกแมน ด้วยการนำหลักการสอนมาใช้ในการเรียนการสอน การใช้ไวยากรณ์ภาษาอย่างมีระบบ ตามหน้าที่ของภาษาในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยใช้ให้เห็นความเกี่ยวข้องของผู้เรียนภาษากับสภาพแวดล้อมภาษารอบตัวในขณะใช้ภาษา ผู้เรียนจะเรียนรู้ภาษาในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาตินอกจากนี้ก็ยังได้แนวคิดจาก โรเซนแบลท (Rosenblatt) และ ไวโกตสกี (Vygotsky) ซึ่งเสนอแนะด้านการอ่าน โดยอธิบายว่าการอ่านหมายถึง ความสัมพันธ์และการถ่ายทอดระหว่าง ผู้อ่านและข้อความที่กำลังอ่าน ผู้อ่านจะสามารถเข้าใจได้ต้องอาศัยความรู้และพื้นความรู้เดิมของตนด้วย

จากแนวความคิดต่าง ๆ ถูกแมนได้ประมวลแนวปรัชญาการพัฒนาการเรียนรู้อาษาขึ้นมาใหม่ตั้งแต่ช่วงปี 1960 โดยเน้นการเรียนการสอนภาษาที่มีความหมายและผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน ครูผู้สอนต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เสริมความเข้าใจของผู้เรียน หนังสือเสริมการอ่านควรเป็นหนังสือประเภท การคาดเดาล่วงหน้า (predictable books) ซึ่งเด็กจะชอบมาก และหากการเรียนการสอนเป็นไปตามธรรมชาติ ผู้เรียนจะไม่เบื่อหน่าย เพราะสามารถใช้ความรู้เดิมเข้ามาช่วย ทำให้เกิดพลังความคิดอยู่ตลอดเวลาที่กำลังเรียน นอกจากนี้หนังสืออาจเป็นวรรณกรรมดี ๆ ที่มีแบบอย่างภาษาที่เด็กควรได้มีโอกาสอ่านมาก ๆ

ปรัชญาการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาโดยเน้นพื้นฐานประสบการณ์เป็นที่ยอมรับมากขึ้น มีนักภาษาและนักการศึกษาอีกหลายท่านได้เริ่มงานวิจัยโดยใช้แนวปรัชญานี้ นอกจากนี้ก็ยังเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวางทั้งในแคนาดา นิวซีแลนด์ ออสเตรเลียและยุโรป เริ่มเป็นที่รู้จักดีตั้งแต่ช่วงปี 1970 เป็นต้นมา สำหรับเอเชียเริ่มเป็นที่รู้จักตั้งแต่ช่วง 1980 จนถึงปัจจุบัน

โดยสรุปทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติของภาษาและการเรียนรู้ตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติประกอบด้วยทฤษฎีว่าด้วยธรรมชาติของภาษา ได้แก่ ทฤษฎีว่าด้วย

ระบบของภาษาที่เชื่อว่าระบบความหมายเป็นหัวใจของภาษา ทฤษฎีว่าด้วยภาษา ความคิดและสัญลักษณ์ที่เชื่อว่าภาษาเป็นวิธีการหนึ่งในหลายวิธีที่ใช้ถ่ายทอดความคิด และทฤษฎีว่าด้วยการอ่านเขียนในระบบภาษาที่เชื่อว่า เด็กเรียนทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนจากการลองผิดลองถูก ในการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและบุคคลรอบตัวโดยมีทฤษฎีของนักจิตวิทยา และนักการศึกษา ที่สอดคล้องกับแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ เช่น ทฤษฎีของไวทสกี้ ที่กล่าวถึง กิจกรรมการพูดสนทนา การอ่าน การวาด และการเขียน การเล่นว่าช่วยในการเรียนรู้ภาษาของเด็ก เพราะกิจกรรมเหล่านี้เป็นการใช้สัญลักษณ์ ทฤษฎีของชอมสกีที่กล่าวถึง เรื่องการเชื่อมโยงภาษาพูดและภาษาเขียน และเกิดแนวคิดว่าการเรียนอ่านเขียนของเด็กก็ควรให้เป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับเด็กเริ่มพูด ทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวของกู๊ดแมนที่กล่าวถึง วิธีการสอนภาษาแบบธรรมชาติว่าด้วยภาษาที่ใช้สอนต้องมีความหมายสมบูรณ์ จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ภาษาแบบธรรมชาตินั้นจะต้องเป็นไปอย่างธรรมชาติทั้งสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ เด็กได้กระทำหรือมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างมีความสุขและเรียนรู้ด้วยความหมายสำคัญแต่ละคนเป็นประการสำคัญ (กมลรัตน์ คนองเดช, 2540, หน้า 23-24)

หลักการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

พัชรี ผลโยธิน (2537, หน้า 188-189) กล่าวถึงหลักการสอนภาษาแบบธรรมชาติไว้ดังนี้

1. จัดสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยภาษา
2. ให้เด็กมีโอกาสเล่นและปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ผู้ใหญ่ สื่ออุปกรณ์
3. เด็กได้รับประสบการณ์ตรง
4. มีแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา
5. เด็กได้รับการยอมรับจากผู้ใหญ่และให้กำลังใจ
6. เด็กมีโอกาสในการเลือกเล่นและทำกิจกรรมที่ตนสนใจและชอบด้วยตนเอง
7. ให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีความหมายกับเด็ก รวมทั้งกิจกรรมและอุปกรณ์

สำหรับอ่านและเขียน

มณีรัตน์ สุกโชติรัตน์ (2537, หน้า 67-75) มีความเห็นว่าการสอนภาษาแบบธรรมชาติ นั้นควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเริ่มจากการพูดคุยอภิปรายระหว่างกันเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องที่สนใจร่วมกันไม่จำกัดหัวข้อเรื่อง เด็กสามารถสืบเสาะหาความรู้ได้อย่างอิสระจากประสบการณ์เดิม และจัดกิจกรรมให้เด็กได้ปฏิบัติ เปิดโอกาสให้เด็กมีอิสระในการอ่านและเขียน

บึงอร พานทอง (2540, หน้า 33-35) กล่าวถึงหลักการสอนภาษาแบบธรรมชาติไว้ดังนี้ การสอนภาษาแบบธรรมชาติ เป็นปรัชญาการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาตามแนวการเรียนรู้

ตามธรรมชาติ โดยดูจากพื้นฐานของผู้เรียนแล้วจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความสนใจ และพื้นฐานความสามารถของผู้เรียนซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนให้เข้าใจ โดยใช้ความรู้เดิมของตน เข้าช่วย นอกจากนี้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอนแล้ว ภาษาที่นำมาสอนต้องมีความหมาย ไม่สอนภาษาโดยการแบ่งออกเป็นส่วย่อย ๆ เพราะผู้เรียนจะสับสน และไม่เป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งทำให้การเรียนไม่ได้ผลเท่าที่ควร การเรียนการสอนควรมีรากฐานมาจากสิ่งที่เป็นจริง สามารถสัมผัสได้ นำไปใช้ได้จริงผู้เรียนจะมีพลังในการใช้ภาษาได้ด้วยตนเอง

การสอนอ่านและเขียน

1. ผู้อ่านเก็บข้อมูลและทำความเข้าใจความหมายของข้อความที่อ่าน ในระหว่างการอ่านโดยใช้ความรู้และประสบการณ์เดิมของตนเข้าช่วย เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น มีงานวิจัยด้านการอ่านมีมากมายที่สนับสนุนแนวคิดที่ว่า ผู้อ่านที่มีประสบการณ์หรือความรู้เดิมในสาขานั้น ๆ จะสามารถอ่านได้ดีและเข้าใจได้เร็วกว่าผู้ที่ไม่มีประสบการณ์

2. ในระหว่างการอ่าน ผู้อ่านทุกคนจะใช้กลวิธีในการอ่านที่จะช่วยให้ทำความเข้าใจข้อความที่อ่านได้ หรือที่เรียกว่ากระบวนการอ่าน (reading process) ซึ่งจะเกิดขึ้นกับผู้อ่านทุกคน ในขณะที่อ่านเป็นขั้นตอนอันประกอบด้วย การตั้งสมมติฐาน หรือการคาดการณ์ล่วงหน้าการเลือกสรรตีความหมายของคำ หรือข้อความและการสนับสนุนความหมายที่ถูกต้องแต่หากเกิดความผิดพลาดก็สามารถแก้ไขให้ถูกต้องได้ด้วยตนเอง (self-correcting) มักเกิดขึ้นหลังจากเลือกสรรตีความแล้วแต่ผิดพลาดก็จะแก้ไขก่อนที่จะยอมรับในขั้นสุดท้าย ขั้นตอนทั้งสี่จะเกิดขึ้นตลอดเวลาที่เกิดการอ่านไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการอ่าน หรือผู้เริ่มเรียนอ่านก็ตาม

3. ด้านการเขียน แนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติจะเน้นให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการอ่านและการเขียนซึ่งเกิดขึ้นต่อเนื่องกันตลอดเวลา ผู้ที่อ่านมากจะมีข้อมูลในการเขียนมาก ดังนั้นในการเขียนควรฝึกให้ผู้เขียนให้ข้อมูล หรือรายละเอียดที่เหมาะสมและเพียงพอที่ผู้อ่านจะได้เกิดความเข้าใจในบทเรียนนั้นได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าสามารถรับสารของผู้เขียนได้นั่นเอง

4. ระบบไวยากรณ์ของภาษาต่าง ๆ ในการเขียนต้องมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี จึงจะทำให้ผู้อ่านสามารถตีความได้อย่างถูกต้อง ระบบภาษาต่าง ๆ ประกอบด้วย ระบบเสียงและแบบแผนของตัวหนังสือ (graphonic system) หลักเกณฑ์ทางไวยากรณ์ของภาษา (syntactic system) และการสื่อความหมาย (semantic system) ผู้เรียนต้องศึกษาระบบภาษาทั้งสามนี้ ควบคู่ความสัมพันธ์ระหว่างระบบต่าง ๆ ไม่ควรแยกกัน จะทำให้สามารถเข้าใจข้อความที่อ่านได้ดีขึ้น

5. จุดมุ่งหมายหลักของการอ่าน คือ ความหมาย และความเข้าใจในบทความที่อ่าน (comprehension of meaning) ส่วนจุดมุ่งหมายในการเขียนคือ สื่อความหมายให้ผู้อ่านเข้าใจ ตามจุดประสงค์ของผู้เขียน (expression of meaning)

หลักเกณฑ์ในการเรียนการสอน

1. ส่งเสริมการอ่านภายในโรงเรียน (school literacy programs) จัดหาหนังสือหรืออุปกรณ์ส่งเสริมการอ่านต่าง ๆ ที่มีความหมาย และส่งเสริมประสบการณ์ชีวิตประจำวันซึ่งจะช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความเพลิดเพลินโดยแยกหลาย ๆ สาขา แบบแผนการเขียนต่าง ๆ กัน

2. ส่งเสริมให้รักการอ่าน โดยจัดเตรียมหนังสือหรือสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ให้ตอบสนองความต้องการของเด็กและสังคม จัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะแก่การอ่านมีหนังสือมากมายหลายประเภทให้เลือก จะเป็นการชักจูงใจให้เด็กอยากอ่านเอง เพื่อความสนุกสนานและพอใจมิใช่การบังคับให้อ่าน ผลของการพัฒนาการอ่านจะต่างกัน

3. ในการเรียนการสอนทั้งครูและนักเรียน จะต้องมีความรู้จุดประสงค์ย่อยในส่วนของตนเอง ที่ต่างกัน ครูจะต้องเน้นการพัฒนาการใช้ภาษาในการอ่านการเขียน แต่นักเรียนจะเน้นในด้านการนำภาษาไปใช้ในการอ่านการเขียน เพื่อสื่อความหมายตามที่ตนต้องการ ซึ่งครูควรพยายามให้เด็กมีความกล้าในการใช้ภาษาในรูปแบบต่าง ๆ ใหม่ ๆ ไม่กลัวความผิดพลาด พร้อมแก้ไขได้เสมอ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนภาษาประเภทนี้พัฒนาการเรียนรู้ได้รวดเร็วกว่าผู้ที่ไม่กล้าใช้ เมื่อใช้ได้ถูกต้องจะมีความมั่นใจและมีพลังการใช้ภาษาได้อย่างดีและถูกต้อง

4. สอนให้รู้จักการใช้กระบวนการอ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดความชำนาญ ประกอบกับความรู้เดิมเป็นพื้นฐาน ก็จะทำให้สามารถพัฒนาการอ่านได้อย่างรวดเร็ว

ลักษณะของห้องเรียนที่ใช้แนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

จากหลักการสอนภาษาแบบธรรมชาติที่เชื่อว่า เด็กควรจะมีสิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวหนังสือ มีกิจกรรมปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและครู มีโอกาสเลือกและทำงานที่ชอบและสนใจเพราะฉะนั้นห้องเรียนของแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติควรมีลักษณะดังนี้ (อารี สัตนหจวี, 2535, หน้า 14) มีมุมหรือศูนย์ต่าง ๆ เช่น มุมบ้าน มุมบล็อก มุมวิทยาศาสตร์ตามปกติ แต่ที่มุมหนังสือนั้นจะมีชั้นวางหนังสือเป็นห้องสมุดมีหนังสือวรรณกรรมเด็กอย่างน้อยควรเท่ากับจำนวนเด็กและจะเพิ่มมุมเขียนหนังสือ มุมอ่านหนังสือ มุมห้องสมุดในห้องเรียนจะถือเป็นจุดเด่นในการสอนภาษาแบบธรรมชาติ เด็กจะขอยืมหนังสือไปอ่านที่บ้านได้ โดยครูจะสนับสนุนให้พ่อแม่อ่านหนังสือให้ลูกฟังที่บ้านสำหรับหนังสือวรรณกรรมเด็กที่มุมห้องสมุดนั้นครูจะต้องแสวงหาเพิ่มเติมและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาโดยอาจแลกเปลี่ยนกับห้องอื่น ถ้าโรงเรียนมีห้องสมุดกลางในโรงเรียน ครูควรหาโอกาสนำเด็กให้เลือกดูหนังสือในห้องสมุด จัดกิจกรรมในห้องสมุดกับบรรณารักษ์ แต่มุม

ห้องสมุดในห้องเรียนก็ต้องมีเพราะเป็นสิ่งจำเป็นในการสอนภาษาแบบธรรมชาติที่เด็กจะต้องใกล้ชิดและแวดล้อมด้วยหนังสือตามหลักการซึมซาบภาษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามธรรมชาติ มุมเขียนหนังสือควรมีโต๊ะเก้าอี้ให้เด็กนั่งเขียน บอร์ดชาน้อยที่ติดผนังอาจจะใช้ติดผลงานเขียนหรืองานวาดของเด็กและเป็นที่ติดประกาศต่าง ๆ เพื่อให้เด็กคุ้นเคยกับตัวหนังสือมุมเวทีหุ่น เพื่อให้เด็กได้แสดงออกทางภาษาในการแสดง เล่าเรื่อง ส่วนมุมอื่น ๆ เช่น มุมคณิตศาสตร์ มุมวิทยาศาสตร์ก็มีป้าย หรือบัตรชื่อจำนวนเพื่อให้เด็กคุ้นเคยกับสัญลักษณ์

จะเห็นว่าห้องเรียนตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติเน้นที่การจัดสภาพแวดล้อมให้เต็มไปด้วยภาษามีสื่ออุปกรณ์เอื้อต่อการฝึกทักษะทางภาษาทั้งด้านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนอย่างอิสระตามความสนใจของเด็กเอง ทั้งนี้เพราะมีแนวคิดว่าการเรียนรู้ภาษาที่ดีเกิดจากการได้สำรวจสิ่งแวดล้อมได้ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว การได้ลงมือกระทำปฏิบัติด้วยตนเอง และทราบผลการกระทำด้วยตนเอง

นอกจากนี้ภาษายังพัฒนาได้ดีในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ได้รับการยอมรับและไม่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาด้านภาษาเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมให้เด็กมีความก้าวหน้าทางภาษาอย่างรวดเร็ว ฉันทนา ภาคบังท (2538, หน้า 1-2) เสนอแนวทางไว้ดังนี้

1. การจัดห้องเรียนต้องมีสื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสมเพียงพอมีมุมหนังสือ นิทานทำให้โลกของเด็กสนุกสนานและตื่นเต้น มุมธรรมชาติที่ช่วยให้เด็กใกล้ชิดและรักธรรมชาติ มุมบ้านซึ่งเป็นโรงละครสะท้อนประสบการณ์และจินตนาการ มุมบล็อกต่อสานความคิดเป็นรูปเป็นร่าง มุมศิลปะสะท้อนความคิดเป็นภาพ

2. จัดสภาพแวดล้อมด้วยภาษา ชั้นเรียนและโรงเรียนควรตกแต่งด้วยคำหรือข้อความเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ป้ายประกาศซึ่งเด็กจำเป็นต้องอ่านและต้องการรู้ ทั้งนี้ได้หมายความว่าต้องติดป้าย โต๊ะ เก้าอี้ ตู้ ประตู ด้วยบัตรคำแต่ควรเป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางภาษา

3. การเล่น เปรียบได้กับการทำงานของผู้ใหญ่ การพัฒนาภาษาส่วนมากเกิดขึ้นจากประสบการณ์จริงของเด็กจึงควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กเล่น เช่น การตั้งมุมโปรเจกต์ขึ้นที่มุมภาษาเพื่อทำการส่งจดหมายส่งข่าวถึงกัน จัดสภาพแวดล้อมทางภาษาขึ้นที่มุมร้านขายของ ครูป๋ม น้ำมัน ร้านหม้อ ฯลฯ เพื่อให้เด็กมีโอกาใช้ภาษาทั้ง ฟัง พูด และอ่านเขียนเท่าที่จะทำได้

4. การอ่านควรสร้างความสนใจ ควรหาสื่อของการเรียนรู้เพื่อให้เด็กสนใจและวัดการอ่าน เช่น อ่านนิทานให้ฟัง อ่านนิทานใส่เทปแล้วให้เด็กเปิดอ่านพร้อมเทป เป็นต้น

5. จัดกิจกรรมการเขียนให้สัมพันธ์กับสิ่งที่อ่าน
6. นำประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมาเป็นจุดเริ่มและดำเนินการสอน

ภาษา

บทบาทครูในการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

บุษบง ดันติวงศ์ (2538, หน้า 142-150) ได้กล่าวถึงบทบาทครูว่า ครูควรคำนึงถึงการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการเรียนภาษาให้เด็ก ครูจะแนะนำให้เด็กเข้าใจการใช้ภาษาในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เด็กประสบในชีวิตประจำวันและจะเปิดโอกาสให้เด็กตัดสินใจ โดยเสี่ยงกับความล้มเหลวน้อยที่สุดเพราะเด็กสามารถแก้ไขข้อบกพร่องของตนได้เสมอ เด็กจะได้รับประสบการณ์และทัศนคติที่ดีต่อภาษาไทยไปพร้อม ๆ กัน ครูจะถือว่าการตัดสินใจเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการทางภาษา เมื่อเด็กได้เริ่มงานแล้ว เด็กจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจในการนำเสนอผลงานของตน ครูจะจัดสภาพแวดล้อมที่สร้างประสบการณ์ทางภาษาให้แก่เด็ก เชิญชวนให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์นั้นและสนับสนุนให้เด็กสื่อสารและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้อื่น

และ จันทนา ภาคบังกช (2538, หน้า 1) ได้กล่าวถึงบทบาทครูในการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

1. รักเด็กและเข้าใจพัฒนาการเด็ก
2. รู้หลักการจัดประสบการณ์และกิจกรรม สามารถจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาเด็ก
3. ให้โอกาสเด็กฝึกปฏิบัติการใช้ภาษาแบบธรรมชาติ เพื่อให้เด็กแต่ละคนพัฒนาไปตามศักยภาพ
4. เป็นต้นแบบของการอ่านและเขียน
5. นำประสบการณ์เดิมของเด็กมาใช้
6. นำโลกเข้ามาในชั้นเรียน เช่น พาเด็กไปร้านขายของ แล้วนำสิ่งที่ประทับใจมาพูดคุยเพื่อนำเข้าสู่การเรียนการสอน

7. จัดเวลา อุปกรณ์และเตรียมสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์

นอกจากนี้คณะศึกษาดูงาน ณ ประเทศอิสราเอล (2538, หน้า 230) กล่าวถึงบทบาทครูในการสอนภาษาแบบธรรมชาติ ไว้ดังนี้

1. เป็นแบบอย่างของการอ่านการเขียน โดยแสดงให้เห็นว่าครูเองก็สนุกกับการอ่านการเขียน เช่น มีการนำหนังสือต่าง ๆ จากบ้านมาอ่านให้เด็กฟังและให้เด็กเห็นแบบอย่างการเขียนสื่อความหมายในชีวิตจริง

2. ครูไม่ตำหนิเมื่อเด็กอ่านผิด แต่ครูจะมองข้อผิดพลาดของเด็กว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ สนับสนุนให้เด็กกล้าพูดกล้าทำเพื่อให้ได้เรียนรู้

3. ครูจะต้องกระตุ้น ส่งเสริมให้เด็กนำเสนอประสบการณ์เดิมมาใช้

4. ครูต้องทำความเข้าใจในพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กที่ตนสอน

โดยสรุปบทบาทครูมีส่วนสำคัญที่ทำให้การสอนตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ ประสบผลสำเร็จ เพราะบทบาทครูตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติทำให้เด็กมีความสนใจ อยากรู้ อยากเห็น อยากทำกิจกรรมด้วยตนเองอันเป็นความต้องการที่เกิดจากแรงจูงใจภายใน ตัวเด็ก ดังนั้นบทบาทครูตามการสอนภาษาแบบธรรมชาติน่าจะทำให้เด็กมีความสนใจในการอ่าน เขียนสูงขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการสอนภาษาแบบธรรมชาติ

งานวิจัยต่างประเทศ

เฟนนาศี (Fennacy, 1988, p. 12-A) ได้ศึกษาวิธีการสอนและวิธีการรู้หนังสือในห้องเรียนอนุบาล 2 แบบ คือ ห้องเรียนแรกใช้หลักสูตรโดยใช้แบบฝึกหัดที่เน้นพยัญชนะ เสียงและคำ ห้อง ที่สองมีการใช้หลักสูตรตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ โดยปฏิบัติต่อเด็กเสมือนว่าเด็กเป็นนักอ่านและนักเขียน ผลการวิจัยพบว่าเด็กในห้องเรียนที่สอนภาษาแบบธรรมชาติมีความรู้ด้านการอ่านเขียนเพิ่มขึ้น เต็มใจที่จะเขียนและปรับปรุงการเขียนด้วยตนเองโดยไม่ต้องให้ผู้ใหญ่วิเคราะห์ และเรียบเรียงระหว่างการเขียนบ่อยขึ้น

งานวิจัยในประเทศ

ภาวินี แสงทวีสุข (2538, หน้า 91-93) ได้ศึกษาชุดพัฒนาประสบการณ์การเขียนร่วมกัน ตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติกับเด็กชั้นอนุบาลปีที่ 3 โดยกลุ่มทดลองได้รับการจัดประสบการณ์การเขียนร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมการเขียนตามโอกาส เช่น กิจกรรมการสำรวจเด็กมาโรงเรียน กิจกรรมแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ กิจกรรมช่วยกันเตือน กิจกรรมประกาศข่าว กิจกรรมอวยพรวันเกิด กิจกรรมเขียนบัตรขอบคุณ โดยครูจะเลือกมาให้เด็กทำวันละกิจกรรมและ กิจกรรมเขียนเสรี เป็นกิจกรรมที่เด็กเขียนสื่อความหมายโดยอิสระในช่วงกิจกรรมสร้างสรรค์และเล่นเสรี ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการจัดการเรียนการสอนทางภาษาด้วยการเขียนตามแนวการเตรียมความพร้อมของแผนการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาลปีที่ 3 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ผลการศึกษาพบว่า หลังการทดลองกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ในการเขียนด้วยการสร้างสัญลักษณ์ภาษาเขียน ด้านทิศทางการเขียน ด้านการถ่ายทอดความหมายของสัญลักษณ์ภาษาเขียน ด้านความซับซ้อนของความหมายสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

ความหมายของภาวะความบกพร่องทางสติปัญญา

ในปี ค.ศ. 1992 AAMD (American Academy of Mental Retardation) เปลี่ยนชื่อเป็น AAMR (American Association on Mental Retardation) และนิยามภาวะบกพร่องทางสติปัญญาล่าสุดและในทุก ๆ 5 ปี จะมีการปรับปรุงคำนิยามนี้เพื่อให้เหมาะสมและทันเหตุการณ์ นิยามลำดับที่ 9 นิยามของ AAMR ปัจจุบันใช้กันแพร่หลายในทุกวงการทั้งทางการแพทย์และทางการศึกษาในนิยามนี้ไม่ได้จัด Borderline ไว้ในกลุ่มบกพร่องทางสติปัญญาและไม่ใช้ศัพท์ slow learner อีกต่อไป นิยามล่าสุดคือ

ภาวะความบกพร่องทางสติปัญญา (mental retardation) หมายถึง ภาวะที่มีความจำกัดเกิดขึ้น ในการปฏิบัติงานแสดงลักษณะมีความสามารถทางสติปัญญาต่ำกว่าปกติปรากฏ ร่วมกันมีความจำกัดทางทักษะ ด้านการปรับตัวอย่างน้อย 2 ทักษะ หรือมากกว่า คือ

1. ระดับความสามารถทางสติปัญญา โดยวัดระดับสติปัญญาได้ต่ำกว่า 70-75
2. ลักษณะของความจำกัดในทักษะการปรับตัวต่อไปนี้อย่างน้อย 2 ทักษะ ในรูปทักษะ ดังนี้
 - 2.1 การสื่อความหมาย
 - 2.2 การดูแลตนเอง
 - 2.3 การดำรงชีวิตในบ้าน
 - 2.4 ทักษะทางสังคม
 - 2.5 การใช้สาธารณะสมบัติ
 - 2.6 สุขอนามัยและความปลอดภัย
 - 2.7 การเรียนวิชาการเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน
 - 2.8 การใช้เวลาว่าง
 - 2.9 การทำงาน
3. ลักษณะความบกพร่องทางสติปัญญาเกิดก่อนอายุ 18 ปี (พัชรีวัลย์ เกตุแก่นจันทร์ 2539 ก, หน้า 1-2)

ความหมายตาม American Association on Mental Retardation (AAMR) ภาวะบกพร่องทางสติปัญญาหมายถึง ภาวะที่มีขีดจำกัดต่อการปฏิบัติงานในขณะนั้นแสดงลักษณะความสามารถทางสติปัญญาต่ำกว่าปกติ โดยการวัดระดับสติปัญญาได้ต่ำกว่า 70-75 และมีความจำกัดในทักษะการปรับตัวต่อไปนี้อย่างน้อย 2 ทักษะหรือมากกว่าได้แก่ การสื่อความหมาย

การดูแลตนเองและการดำรงชีวิตในบ้าน ทักษะทางสังคมการใช้สาธารณสมบัติ การควบคุมตนเอง สุขอนามัย ความปลอดภัย การเรียนวิชาการ เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน การใช้เวลาว่างและการทำงาน โดยลักษณะความบกพร่องทางสติปัญญาเกิดขึ้นก่อนอายุ 18 ปี (American Association on Mental Retardation)

นิยามตาม ICD - 10 (International Classification of Disease) โดยองค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ภาวะความบกพร่องทางสติปัญญา (mental retardation) หมายถึง ภาวะที่สมองหยุดพัฒนาการหรือพัฒนาได้ไม่สมบูรณ์ ทำให้เกิดความบกพร่องของทักษะต่าง ๆ ในระยะพัฒนาการส่งผลกระทบต่อระดับเชาวน์ปัญญาทุก ๆ ด้าน เช่น ความสามารถทางด้านสติปัญญา ภาษา การเคลื่อนไหว และทักษะทางสังคมมีความบกพร่องในเรื่องการปรับตัว อาจจะมีหรือไม่มี ความผิดปกติทางกายหรือทางจิตร่วมด้วย (ชวลา เขียวธนู และ กัลยา สุตะบุตร, 2539, หน้า 1)

จากความหมายดังกล่าวสรุปว่าภาวะความบกพร่องทางสติปัญญา หมายถึง ความสามารถทางสติปัญญาต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยวัดระดับสติปัญญาได้ประมาณ 70 หรือต่ำกว่านี้ มีผลทำให้พัฒนาการด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ ภาษา และสติปัญญาล่าช้าและมีความจำกัดทางทักษะด้านการปรับตัว ซึ่งภาวะความบกพร่องทางสติปัญญาจะแสดงอาการก่อนอายุ 18 ปี

ประเภทและระดับความรุนแรงของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

เนื่องจากเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญานั้นจะมีความบกพร่องที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงมีการจัดแบ่งความบกพร่องทางสติปัญญาเป็นประเภท ๆ เพื่อให้สามารถระบุถึงความรุนแรงของภาวะความบกพร่องทางสติปัญญา อันจะส่งผลให้สามารถให้การช่วยเหลือได้อย่างเหมาะสม

American Association on Mental Retardation (AAMR) แบ่งระดับความรุนแรงของภาวะความบกพร่องทางสติปัญญา ตามลักษณะความต้องการการช่วยเหลือและรูปแบบของการให้ความช่วยเหลือโดยพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ ของบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่ประเมินได้โดยแบ่งเป็น 4 ระดับ (พัชรวิทย์ เกตุแก่นจันทร์, 2539, หน้า 2) คือ

1. ต้องการได้รับการช่วยเหลือเป็นครั้งคราว (intermittent)
2. ต้องการความช่วยเหลือตามระยะเวลาที่กำหนด (limit)
3. ต้องการความช่วยเหลือติดต่อกันตลอดไป (extensive)
4. ต้องการความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านอย่างทั่วถึง และต้องการมากที่สุด

(pervasive)

178297

27/3
01530

ในปัจจุบัน การแบ่งระดับความบกพร่องทางสติปัญญาจะพิจารณาความต้องการของบุคคลว่าต้องการความช่วยเหลืออะไรบ้างที่จะพัฒนาได้ ถ้าบุคคลเหล่านั้นได้รับการช่วยเหลืออย่างเหมาะสม

องค์การอนามัยโลกแบ่งระดับความบกพร่องทางสติปัญญา ตามระดับความรุนแรงของความบกพร่องทางสติปัญญาดังนี้

1. ความบกพร่องทางสติปัญญาระดับน้อย (mild mental retardation) มีระดับสติปัญญา 50-69 จะมีพัฒนาการด้านภาษาและการสื่อความหมายได้ เช่น อาบน้ำแต่งตัว การรับประทานอาหาร ช่วยงานบ้าน ฯลฯ เรียนในระดับประถมศึกษา ได้เรียนวิชาที่ง่าย ๆ ได้ ด้านพฤติกรรม อารมณ์ สังคม ต้องการความช่วยเหลือและแก้ไข จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับบุคคลที่มีสติปัญญาปกติ
2. ความบกพร่องทางสติปัญญาระดับปานกลาง (moderate mental retardation) มีระดับสติปัญญา 35-49 มีพัฒนาการด้านภาษาค่อนข้างจำกัด บางคนสนทนาง่าย ๆ ได้มีทักษะด้านการดูแลตนเองและด้านการเคลื่อนไหวล่าช้าพอเรียนทักษะพื้นฐานที่จำเป็นง่าย ๆ ได้ ในการอ่านเขียนและนับจำนวนได้ สามารถฝึกหัดเกี่ยวกับการทำงานในการสร้างปฏิสัมพันธ์สื่อความหมายกับผู้อื่น เข้าร่วมกิจกรรมสังคมง่าย ๆ ได้
3. ความบกพร่องทางสติปัญญาระดับรุนแรง (severe mental retardation) มีระดับสติปัญญา 20-34 มีลักษณะคล้ายคลึงกับบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาระดับปานกลาง แต่มีภาษาน้อย ส่วนใหญ่จะมีปัญหาของความบกพร่องด้านการเคลื่อนไหว หรือความบกพร่องด้านอื่น ๆ ที่เกิดร่วมด้วยอย่างชัดเจน ต้องการความช่วยเหลือและแนะนำ
4. ความบกพร่องทางสติปัญญาระดับรุนแรงมาก (profound mental retardation) มีระดับสติปัญญาน้อยกว่า 20 มีภาษาน้อย การสื่อความหมายได้เพียงแสดงท่าทางง่าย ๆ ส่วนใหญ่ไม่เคลื่อนไหว หรือเคลื่อนไหวได้เล็กน้อยไม่สามารถควบคุมตัวเอง การดูแลตนเองในระดับพื้นฐานทำได้เพียงเล็กน้อยหรือทำไม่ได้เลย จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือและแนะนำ
5. ความบกพร่องทางสติปัญญาระดับอื่น ๆ (other mental retardation) ที่ทำการประเมินชาวปัญญาตามวิธีปกติได้ หรือไม่สามารถทำได้มักมีความบกพร่องทางกาย หรือทางประสาทรับรู้เกิดขึ้นร่วมด้วย เช่น ตาบอด หูหนวก หรือมีความผิดปกติทางพฤติกรรมอย่างรุนแรง
6. ความบกพร่องทางสติปัญญาที่ระบุประเภทไม่ได้ (mental retardation unspecified) มีข้อมูลไม่เพียงพอที่จะแยกประเภท เช่นข้างต้นได้ (กัลยา สุตะบุตร, 2535, หน้า 24-28)

ลักษณะเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

การเข้าใจเกี่ยวกับเรื่อง ลักษณะของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาช่วยให้สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะสามารถจัดบริการทางการศึกษา และให้การช่วยเหลือฟื้นฟูสมรรถภาพแก่เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาอย่างไร แต่อย่างไรก็ตามลักษณะที่สังเกตเห็นได้นั้นยังไม่สามารถที่จะบ่งชี้ได้ว่าเป็นเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจริงหรือไม่ ทั้งนี้เพราะเป็นสิ่งที่ค่อนข้างลำบาก ซึ่งเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาแต่ละคนจะมีลักษณะบางอย่างที่แตกต่างกันออกไปและบางคนอาจมีลักษณะที่ไม่เด่นชัดก็ได้ ที่สำคัญการจะบอกได้ว่าเป็นเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาหรือไม่ ต้องได้รับการตรวจและวินิจฉัยจากผู้เชี่ยวชาญก่อนอย่างไรก็ตามการเข้าใจลักษณะบางประการของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาอาจช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับเด็กเพื่อจะได้เตรียมการให้การช่วยเหลือ หรือเพื่อการส่งต่อเด็กไปทำการวินิจฉัย

ศรียา นิยมธรรม (2539, หน้า 42) กล่าวถึง ลักษณะบางอย่างของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่พอสังเกตได้ คือ

1. มีพัฒนาการโดยทั่วไปช้า
2. มีความสามารถทางร่างกายด้อยกว่าเด็กปกติ
3. อวัยวะภายนอกบางส่วนมีรูปร่างผิดปกติ
4. กล้ามเนื้อทำงานไม่ประสานกัน
5. ไม่สามารถปรับตัวได้
6. ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้
7. มีพัฒนาการทางภาษาล่าช้า
8. ชอบเล่นกับเด็กที่มีอายุน้อยกว่า

พัชรวิทย์ เกตุแก่นจันทร์ (2540, หน้า 5-8) กล่าวถึง ลักษณะของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจได้อย่างชัดเจนดังนี้

1. ลักษณะทางบุคลิกภาพ

1.1 เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามักคิดว่าตนจะประสบความล้มเหลวไม่ว่าในการเรียนหรือการทำงานใด ๆ ก็ตาม ทั้งนี้เพราะว่าเด็กเคยประสบกับความล้มเหลวมาก่อน เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาประเภทนี้ จึงพยายามหลีกเลี่ยงบางสิ่งบางอย่างที่จะนำความ ล้มเหลวมาให้ เช่น เด็กที่ไม่เคยประสบความสำเร็จในการเรียนคณิตศาสตร์ มักหลีกเลี่ยงการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ เพราะไม่ต้องการเจอประสบการณ์ล้มเหลวซ้ำอีก

1.2 เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามักพึ่งพาอาศัยผู้อื่นในการแก้ปัญหาต่าง ๆ แม้แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เด็กไม่แน่ใจในความสามารถ

ของตนเอง ครูหลายคนมักจะไ้ยินเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาพูดเสมอว่า “ผมทำไม่ได้” “มันยาก ทำไม่ได้” ดังนั้นเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจึงต้องได้รับความช่วยเหลือในด้านการเรียนจากครู ครูผู้ช่วยและเพื่อนนักเรียน

2. ลักษณะการเรียนรู้

2.1 เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีช่วงความสนใจสั้น สนใจบทเรียนได้ไม่นาน

2.2 เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาเสียสมาธิง่าย มักหันเหความสนใจไปจากบทเรียนเสมอ

2.3 เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีปัญหาในการหาความสัมพันธ์ (ความเหมือน) และการจำแนกความแตกต่าง เช่น ไม่สามารถบอกความเหมือนกันและความแตกต่างกันของรูปทรงเรขาคณิตได้

2.4 เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีปัญหาในด้านความจำ เช่น จำสิ่งที่เรียนไปแล้วไม่ได้

2.5 เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีปัญหาในการถ่ายโยงความรู้ เช่น ไม่สามารถนำความรู้ที่เรียนมาไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้

2.6 เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีปัญหาในการเรียนสิ่งที่ป็นนามธรรม การสอนจึงควรเน้นสิ่งที่ป็นรูปธรรมเป็นสำคัญ

3. ภาษาและการพูด

เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีปัญหาในการพูดและภาษา เช่น พูดไม่ชัด รู้คำศัพท์จำนวนจำกัด เขียนประโยคไม่ถูกต้อง เป็นต้น เนื่องจากเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีข้อจำกัดทางภาษาอาจเป็นผลให้มีปัญหาในการเรียนวิชาอื่นด้วย เนื่องจากการเรียนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจทางภาษาเป็นส่วนประกอบสำคัญ

4. ร่างกายและสุขภาพ

เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาอาจมีปัญหเกี่ยวกับร่างกายและสุขภาพในด้านต่อไปนี้

4.1 ส่วนสูงและน้ำหนัก เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา อาจมีส่วนสูงและน้ำหนักโดยเฉลี่ยต่ำกว่าเด็กปกติ ทั้งนี้เนื่องจากกาที่เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีพัฒนาการทางร่างกายช้ากว่าเด็กปกติ

4.2 การเคลื่อนไหว เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาส่วนมากมีพัฒนาการตลอดจนความสามารถในด้านการเคลื่อนไหวด้อยกว่าเด็กปกติในวัยเดียวกัน

4.3 สุขภาพ เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาเป็นจำนวนมากมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการรักษาสุขภาพทั่วไป การเจ็บป่วยและปัญหาเกี่ยวกับฟัน

5. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามักมีปัญหาในการเรียนแทบทุกวิชา ผลการเรียนต่ำเรียนไม่ทันเพื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการอ่านเพื่อความเข้าใจการเรียนคณิตศาสตร์ ทั้ง ในด้านการบวก การลบ การคูณ การหาร และเลขโจทย์ปัญหา (ผดุง อารยะวิญญู, 2541, หน้า 44-46)

นอกจากนี้เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเรียนได้ ยังมีลักษณะอื่น ๆ ดังนี้

1. ด้านสติปัญญา เป็นด้านที่เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาแตกต่างจากเด็กปกติมากที่สุดเมื่อเทียบกับด้านอื่น ๆ การวินิจฉัยด้านสติปัญญามักเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ เช่น เรียนรู้ช้ากว่าเด็กปกติ หรือมีความสามารถในการเรียนรู้น้อยกว่าเด็กปกติ ซึ่งจะพบลักษณะเหล่านี้เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนและเริ่มเรียนวิชาการ ดังนี้

1.1 อัตราเร็วของการเรียนรู้ (rate of learning) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาใช้เวลาในการเรียนรู้มากกว่าเด็กปกติ

1.2 ระดับการเรียนรู้ (level of learning) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามักมีปัญหาเกี่ยวกับการเรียนวิชาการ คือ เรียนได้ในระดับต่ำกว่าเด็กปกติ แต่เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาอาจพัฒนาการเรียนรู้ได้ดีในวิชาพลศึกษา เครื่องจักรกล หรือในด้านศิลปะ เป็นต้น

1.3 อัตราเร็วของการลืม (rate of forgetting) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีแนวโน้มที่จะลืมสิ่งที่เรียนรู้ไปแล้วเร็วกว่าเด็กปกติหากเด็กไม่มีโอกาสได้ฝึกฝนสิ่งที่เรียนรู้ไปแล้ว การฝึกฝนในลักษณะซ้ำ ๆ บ่อย ๆ และให้พักเป็นระยะ ๆ จะช่วยทำให้เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาสามารถจำข้อมูลที่เรียนไปแล้วได้ดีขึ้น

1.4 การถ่ายโยงการเรียนรู้ (transfer of learning) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีปัญหาความยากลำบากในการถ่ายโยงการเรียนรู้จากสถานการณ์หนึ่งไปอีกสถานการณ์หนึ่ง ทักษะ หรือความคิดรวบยอดที่กำลังเรียนรู้ เด็กสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่กำหนดให้ขณะเรียนได้ดี แต่ไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เลยในสถานการณ์ที่แตกต่างจากสถานการณ์เดิมเล็กน้อยหรือแตกต่างโดยสิ้นเชิง

1.5 การเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม นามธรรม (concrete versus abstract learning) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาสามารถเรียนรู้สิ่งที่ เป็นรูปธรรมชัดเจนตรงไปตรงมาได้ดีกว่าสิ่งที่เป็นนามธรรม

1.6 การเก็บรายละเอียดการเรียนรู้ (incidental learning) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในขณะที่เรียนรู้จะสนใจเฉพาะ main idea แต่ไม่สามารถเก็บข้อมูลที่เรียนรู้ส่วนอื่น ๆ ที่อยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ ในขณะที่เด็กปกติสามารถทำได้

1.7 รูปแบบการเรียนรู้ (learning set) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาต้องใช้เวลาอย่างมากกว่าเด็กปกติในการพัฒนา การเรียนรู้ คือกระบวนการแก้ปัญหาอย่างมีระบบควรใช้วิธีแก้ไขเป็นขั้นตอนไปจนประสบความสำเร็จ เมื่อประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาบ่อย ๆ แล้วมนุษย์จะพัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาของตนเอง ซึ่งเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีปัญหาความยากลำบากมาก แต่ถ้าให้เด็กได้เรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหาอย่างมีระบบได้แล้วก็จะสามารถทำได้เช่นเดียวกับเด็กปกติ

2. ภาษาและการสื่อสาร เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจะเรียนรู้ภาษาได้ช้ากว่าเด็กปกติ วิชาการอื่น ๆ ที่ต้องอาศัยภาษาในการเรียนรู้ เช่น คณิตศาสตร์ และสังคม เป็นต้น ทำให้เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีปัญหาในการเรียนสูงมาก ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญและรับบริการกระตุ้นพัฒนาการโดยเฉพาะทางภาษาจากนักวิชาการ

3. ทักษะทางสังคม เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจะต้องต่อสู้แข่งขันในการดำรงชีวิตกับผู้อื่น ทักษะทางสังคมจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเมื่อต้องอยู่ในสถานการณ์ที่แตกต่างไปจากที่เคยชิน เด็กจะมีปฏิกิริยาตอบสนองในลักษณะกลัว วิดกกังวล หรือมีพฤติกรรมก่อกวนสังคม ดังนั้นโปรแกรมการเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับทักษะทางสังคมจึงต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบและเป็นระบบ โดยเฉพาะพฤติกรรมปรับตัว (adaptive Behavior) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากที่จะทำให้เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

4. ทักษะกลไกกล้ามเนื้อ เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับน้อย จะมีความแตกต่างของพัฒนาการด้านร่างกาย และความสามารถทางทักษะกลไกกล้ามเนื้อกับเด็กปกติมีน้อยมาก ดังนั้นพัฒนาการด้านนี้หากมีลักษณะล่าช้า หรือมีความบกพร่องจะส่งผลให้พัฒนาการโดยรวมของเด็กมีความล่าช้าไปด้วย แต่ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และการวินิจฉัยเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาได้ขึ้นอยู่กับความผิดปกติ หรือล่าช้าทางพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งเป็นเกณฑ์

สำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเรียนได้ ที่อยู่ในช่วงวัยเด็กจะมีลักษณะและพฤติกรรมต่างจากเด็กปกติทั่วไป คือ มีความจำกัดทางด้านความสามารถทางสติปัญญาการเรียนรู้ การพูดและการใช้ภาษา ซึ่งเป็นลักษณะของความต้องการพิเศษของเด็กที่มี

ความบกพร่องทางสติปัญญา แต่โดยรวมเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจะมีความคล้ายคลึงกับเด็กปกติมากกว่าความแตกต่างจากเด็กปกติและจะสังเกตได้ยาก แต่เมื่อเด็กเริ่มเข้าสู่วัยเรียน เริ่มเรียนทักษะวิชาการจะแสดงลักษณะความต้องการพิเศษให้เห็นเด่นชัดขึ้น (พัชรวิทย์ เกตุแก่นจันทร์, 2539, หน้า 5-8)

สุรินทร์ ยอดคำแบ่ง (2542, หน้า 25-27) ได้สรุปลักษณะของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่เด่นชัดจะมี 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1. ลักษณะที่แสดงออกของความบกพร่องทางสติปัญญา (learner characteristics) ได้แก่

1.1 พัฒนาการทางการสัมผัสและการเคลื่อนไหวร่างกาย (sensory-motor development) ถ้าเด็กมีความบกพร่องทางสติปัญญาเพียงเล็กน้อย ก็จะมีพัฒนาการคล้ายเด็กปกติทั่วไป แต่เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาระดับปานกลางถึงรุนแรง หรือมีความบกพร่องด้านอื่น ๆ ร่วมด้วย พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวจะเห็นได้ชัดเจน

1.2 พัฒนาการด้านการพูดและภาษา (speech and language) ได้แก่ การรับฟังและการแสดงออก ซึ่งจะสัมพันธ์กับระดับความบกพร่องทางสติปัญญา ถ้าบกพร่องทางสติปัญญาในระดับรุนแรง การพูด การรับฟังก็ทำได้น้อยจะต้องใช้ภาษาท่าทางในการสื่อสาร การพูดและภาษาบางครั้งมองเห็นไม่ชัด เพราะจะมีลักษณะอื่นปรากฏ ดังนั้นการสังเกตลักษณะเด็กด้านนี้ต้องสังเกตเป็นรายบุคคล จึงจะทราบว่ามีความบกพร่องด้านใด และอยู่ในระดับใด

1.3 อัตราของการเรียนรู้ (rate of learning) จะมีความสัมพันธ์กับระดับความบกพร่องทางสติปัญญา ถ้ามีความบกพร่องทางสติปัญญาระดับรุนแรงอัตราการเรียนรู้ก็จะช้าต้องใช้เวลาเรียนมากกว่าเด็กปกติ

1.4 การให้ความสนใจต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด (attention) บางครั้งจะให้ความสนใจสั้นและไม่รู้ว่าควรให้ความสนใจกับสิ่งใด

1.5 ความสามารถในการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน (generalisation) เด็กบางคนไม่สามารถนำไปปรับใช้ได้

1.6 ความจำ (memory) เด็กบางคนจะมีระยะเวลาในการจดจำสั้น บางคนลืมง่าย บางคนจะจำได้เฉพาะสิ่งที่อยากจำ

1.7 การจัดกระบวนการความคิดของตนเอง (executive processes หรือเรียกว่า metacognition) เช่น การไม่สามารถจัดระบบการทำงาน ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรจึงประสบผลสำเร็จ ไม่เห็นความแตกต่างของการอ่านหนังสือเพื่อเตรียมสอบ

1.8 ทักษะทางสังคม (social skills) เด็กที่บกพร่องทางสติปัญญาจะมีทักษะด้านนี้น้อย การแสดงออกต่อผู้อื่นไม่ค่อยเหมาะสม

2. ลักษณะทางจิตวิทยาของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่สำคัญ ได้แก่

2.1 การเรียนรู้และความทรงจำ ลักษณะที่ปรากฏออกมาอย่างชัดเจนของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา คือ ขาดความสามารถในการเรียนรู้และความจำ เมื่อเปรียบเทียบกับเด็กอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน นอกจากขาดความสามารถทางสมองแล้วเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญายังมีช่วงของความสนใจสั้น ไม่ค่อยสนใจอะไรจึงทำให้ขาดความสามารถในการเรียนยิ่งขึ้น

2.2 ปัญหาทางด้านภาษา เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจะมีปัญหาทางด้านภาษามาก ความสามารถทางภาษาของเขาจะต่ำกว่าระดับอายุสมองไม่ว่าจะเป็นด้านเสียงพูด หรือคำพูด มีการจำแนกปัญหาทางภาษาไว้ 4 ลักษณะคือ

2.2.1 โครงสร้างทางภาษาของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีความคล้ายคลึงกับเด็กปกติแต่จะมีความสามารถทางภาษาพอ ๆ กับเด็กปกติในวัยต้น ๆ เท่านั้น

2.2.2 ปัญหาทางภาษาของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่มักจะพบ คือ พูดตะกุกตะกัก พูดเสียงไม่ค่อยออกและติดอ่าง

2.2.3 ปัญหาทางภาษาของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ไม่ได้ขึ้นอยู่กับประเภทของความบกพร่องทางสติปัญญา หมายความว่าไม่จำเป็นที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาประเภทใดก็ตามล้วนแต่มีปัญหาทางภาษาทั้งสิ้น

2.2.4 ลักษณะความบกพร่องทางภาษาของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจะสัมพันธ์กับระดับของความบกพร่องทางสติปัญญา เช่น เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาน้อยมีความผิดปกติทางภาษาน้อยไม่ว่าจะเป็นด้านเสียง หรือความหมาย เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาขนาดกลางเสียงและความหมายจะขาดความสมบูรณ์ เสียงและความหมายจะออกมาในลักษณะเดียวกันหมดทั้ง ๆ ที่ความหมายและเสียงเหล่านั้นแตกต่างกัน เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาขนาดหนักจะไม่สามารถออกเสียงได้ตามปกติ พูดอ้อ ๆ แอ้ ๆ ไม่เป็นภาษา

2.3 ผลสัมฤทธิ์ทางด้านวิชาการ เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจะได้รับผลสำเร็จในการเรียนวิชาต่าง ๆ น้อยกว่าเด็กปกติในวัยเดียวกันอย่างชัดเจน และยังประสบความล้มเหลวน้อยกว่าระดับอายุสมองของเขาเองด้วย ทั้งนี้ไม่จำเป็นในด้านการอ่าน การคิดเลข หรือ

ด้านอื่น ๆ อย่างไรก็ตามเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาขนาดเล็กน้อย ก็สามารถประสบผลสำเร็จทางด้านวิชาการได้พอ ๆ กับเด็กประถมศึกษาปีที่ 3-4

2.4 เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาต้องการให้คนอื่นช่วยเหลือตลอดเวลา เนื่องจากเด็กเหล่านี้รู้สึกว่าเป็นคนขาดความสามารถ ทำอะไรก็ประสบแต่ความล้มเหลวจึงขาดแรงจูงใจในการที่จะกระทำการต่าง ๆ ด้วยตนเอง เด็กเหล่านี้เชื่อว่าตัวเองไม่มีความสามารถควบคุมตัวเอง หรือสิ่งอื่นได้ต้องให้คนอื่นคอยควบคุม บุคลิกลักษณะของเด็กเหล่านี้คล้าย ๆ กับเด็กขาดวุฒิภาวะทั้งทางสังคมและการทำงาน โดยสามารถทำงานในตลาดแรงงานได้ แต่งานได้แต่จะมีปัญหามากกว่าคนปกติเพียงเล็กน้อย

หรืออาจสรุปเพื่อความเข้าใจที่สั้น ๆ คือ ลักษณะโดยทั่วไปของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจะมีการเจริญเติบโตช้ากว่าเด็กปกติ มีร่างกายอ่อนแอกว่าเด็กปกติ รูปร่างแคระแกร็นบางรายมีศีรษะค่อนข้างเล็ก บางรายศีรษะคด ประวัติการเจริญเติบโตล่าช้า คือ มีการคว่ำคลาน นั่ง ยืน เดิน ช้ากว่าเด็กปกติโดยทั่วไปมาก มีการพูดที่ช้ากว่าเด็กปกติ และระยะของความสนใจ อยู่ในช่วงสั้น บางรายมีอาการรุนแรง ชอบทำลายข้าวของและทำร้ายตัวเองก็มี

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ระดับเรียนได้

เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา จะมีปัญหาด้านการเรียนมากกว่าเด็กที่มีความต้องการพิเศษประเภทอื่น ๆ เพราะเด็กเหล่านี้มีความสามารถที่จะเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ยินเสียงแต่ขาดความสามารถในด้านความคิด ความรู้และความเข้าใจจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้การศึกษและฝึกอบรมด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสมกับความสามารถ เพื่อเด็กเหล่านี้ได้มีการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ให้ถึงศักยภาพของแต่ละบุคคล จึงจะได้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม (กาญจนา โกศลพิเศษฐกุล, 2532, หน้า 57) การจัดหลักสูตรการศึกษาสำหรับเด็กเหล่านี้ควรประกอบด้วย

1. หลักสูตรหรือโปรแกรมการสอน จะต้องเป็นหลักสูตรการศึกษาที่ใช้ปรับเนื้อหาให้น้อยกว่า และง่ายกว่าหลักสูตรของเด็กปกติ และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
2. กระบวนการสอน จะต้องใช้เทคนิคและวิธีการสอนที่พิเศษกว่าเด็กปกติ เพื่อให้เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา สามารถเข้าใจและสามารถเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ ได้
3. การปรับพฤติกรรมสำหรับการสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญานั้นเป็นสิ่งจำเป็นมาก (ดารณี ธนะภูมิ, 2535, หน้า 2)

การแบ่งเนื้อหาการจัดการศึกษาดังนี้

1. ระดับก่อนวัยเรียน เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นการเตรียมความพร้อมของเด็กในด้านความคิด ความจำ ร่างกาย อารมณ์ และสังคมของเด็กเพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนในระดับประถมศึกษา

2. ระดับประถมศึกษา สามปีแรกของระดับประถมศึกษาเป็นระยะเริ่มต้นของการเรียนของเด็กและเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับเด็ก ให้มีความพร้อมเต็มที่ในการเรียนระดับสูงขึ้นจึงควรฝึกทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เมื่อเด็กมีทักษะเบื้องต้นดีแล้วจึงให้เรียนต่อไปในขั้นสูงขึ้น

3. ระดับที่สูงขึ้น การให้การศึกษาในระดับนี้มุ่งเพื่อให้เด็กมีทักษะเพิ่มขึ้นตามความสามารถและความต้องการของเด็กเป็นสำคัญ ให้เด็กสามารถปรับตัวและนำไปสู่การดำรงชีวิตในสังคมได้และมุ่งฝึกอาชีพ เพื่อให้เด็กมีสัมมาชีพในอนาคต (ผดุง อารยะวิญญู, 2541, หน้า 33)

ในด้านภาษานั้นมุ่งให้อ่านออกเขียนได้ อ่านหนังสือได้ รู้จักความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของคนและเกี่ยวกับการดำรงชีวิตประจำวันของเด็ก

ในด้านคณิตศาสตร์นั้น นอกจากให้เด็กสามารถรู้ความหมายของจำนวน บวก ลบ คูณ หาร และรู้จักค่าของเงิน ค่าจ้าง การกู้ยืม การเก็บเงิน และรู้จักขอขม่อีกด้วย

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การสอนให้เด็กรู้จักการดำรงชีพอยู่ได้ในสังคมสอนให้รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคมที่จำเป็น การเข้ากับคนอื่น การผูกมิตร การเสียสละ การคบเพื่อน การตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู เป็นต้น

4. การฝึกอาชีพ เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดส่วนหนึ่งในการจัดการศึกษาแก่เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา การฝึกอาชีพสำหรับเด็กอาจทำได้หลายลักษณะ โรงงานในอารักขาก็เป็นลักษณะการฝึกอาชีพแบบหนึ่งที่ได้ผลมาแล้วหลายประเทศ เด็กจะเข้ารับการฝึกอาชีพในโรงงาน ผลผลิตที่ได้จะถูกนำไปขายและกำไรส่วนหนึ่งจะนำมาแบ่งให้กับคนงานในโรงงานเองทำให้ฝึกอาชีพมีรายได้ (สุมิตรา เจณณวาสิน, 2530, หน้า 18)

หลักการสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

การสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจำเป็นต้องมีวิธีสอนที่แตกต่างไปจากการสอนปกติ เพื่อสนองความต้องการพิเศษของเด็กเหล่านี้ ซึ่งมีหลักการสอนดังนี้

1. ครูต้องคำนึงถึงความพร้อมของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เพราะเด็กมีความพร้อมช้ากว่าเด็กปกติ ก่อนทำการสอนสิ่งใดครูจะต้องเตรียมความพร้อมก่อนนาน ๆ เมื่อเด็กมีความพร้อมแล้วครูจึงทำการสอนวิชานั้น ๆ ครูต้องเชื่อว่าเด็กที่มีความบกพร่องทางสติ

ปัญญา มีความสามารถและศักยภาพในตนเอง สามารถพัฒนาตนให้เป็นบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณค่า มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพได้ทุกคน ครูควรคำนึงถึงความเป็นเด็กก่อนและพยายามมองหาความต้องการพิเศษของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

2. ต้องสอนตามความสามารถและความต้องการของเด็กแต่ละคนโดยจัดสภาพการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสภาพและลักษณะของเด็กคนนั้น

3. สอนตามระดับสติปัญญา เพราะเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามีระดับสติปัญญาต่ำกว่าเด็กทั่วไปที่มีอายุเท่ากัน

4. ยอมรับความสามารถและพยายามส่งเสริมความสามารถของเด็ก อย่าตามใจหรือคอยช่วยเหลือมากเกินไป หรือลงโทษทั้งทางกายและวาจามากเกินไป

5. พยายามฝึกให้เด็กช่วยตัวเองให้มากที่สุด จะเป็นการช่วยให้เด็กพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มขึ้น และแบ่งเบาภาระจากผู้เลี้ยงดู

6. สอนตามการวิเคราะห์งาน (task analysis) โดยการแบ่งงานเป็นขั้นตอนย่อย ๆ หลาย ๆ ขั้นตอนเรียงลำดับจากง่ายไปหายาก เพื่อไม่ให้เด็กสับสน ให้เด็กประสบความสำเร็จในงาน ซึ่งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้แก่เด็ก

7. ใช้หลักการสอนแบบ 3 RS คือ

7.1 repetition คือ การสอนซ้ำและใช้เวลาสอนมากกว่าปกติ ใช้วิธีสอนหลาย ๆ วิธี ในเนื้อหาเดิม

7.2 Relaxation การสอนแบบไม่ตึงเครียด ไม่สอนเนื้อหาวิชาเดียวกันเกิน 15 นาที ควรเปลี่ยนกิจกรรมการสอนวิชาการเป็นการเล่น ร้องเพลง ดนตรี หรือเล่นิทาน หรือให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริงบ้าง

7.3 Routine สอนให้เป็นกิจวัตรประจำวัน คือ เป็นกิจกรรมที่จะต้องทำเป็นประจำสม่ำเสมอในแต่ละวัน

8. สอนโดยการแบ่งหมู่ตามตารางสอน สามารถทำได้ดีในกรณีที่เด็กมีระดับสติปัญญาใกล้เคียงกัน

9. เมื่อฝึกเด็กทำกิจกรรมต่าง ๆ ต้องพยายามแทรกการฝึกหลายด้าน

10. ต้องช่วยให้เด็กพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง เด็กทุกคนจะเรียนได้ดีถ้าเขามีความรู้สึกระบบความสำเร็จ

11. สอนทีละขั้นจากสิ่งใกล้ตัวไปหาสิ่งไกลตัว หรือจากง่ายไปหายากเพื่อไม่ให้เด็กสับสน งานบางอย่างที่เด็กปกติในวัยเดียวกันเห็นว่าง่าย แต่เด็กเหล่านี้อาจสับสนไม่เข้าใจ

12. สอนโดยการลงมือปฏิบัติจริง
13. สอนสิ่งที่มีความหมายสำหรับเด็กและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นนามธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่เด็กเข้าใจยาก ครูต้องพยายามอธิบายโดยใช้คำง่าย ๆ และยกตัวอย่างประกอบ
14. ต้องพยายามจัดการสอนให้เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่มีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพื่อฝึกให้เด็กคิด
15. สอนโดยใช้ของจริงหรืออุปกรณ์ประกอบทุกครั้ง ต้องให้เวลาเด็กมากพอสมควร ในการเปลี่ยนกิจกรรมอย่างหนึ่งไปสู่กิจกรรมอีกอย่างหนึ่ง
16. การสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาต้องอาศัยแรงจูงใจและการเสริมแรงในทุกด้าน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปปรับเปลี่ยนวิธีการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
17. มีการประเมินผลความก้าวหน้าของเด็กอย่างสม่ำเสมอ
18. การสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา นอกจากการสอนด้านวิชาการแล้ว ควรคำนึงถึงการส่งเสริมพฤติกรรม การปรับตัว ปรับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์ ภาษาและพัฒนาบุคลิกภาพไปพร้อม ๆ กัน เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ
19. การสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาต้องพยายามให้เด็กลดการพึ่งพาบุคคลอื่นลง (step to independence) สอนทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและแสวงหา การจ้างงานในอนาคต (พัชรวิทย์ เกตุแก่นจันทร์, 2540, หน้า 1-4)

การสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญานอกจากจะต้องใช้หลักการสอนหลายอย่างแล้ว สิ่งจำเป็นอีกอย่างคือ สื่อการสอนจะต้องมีมากกว่าเด็กปกติ และต้องเป็นลักษณะรูปธรรมสามารถมองเห็น สัมผัสได้ อย่างไรก็ตามเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาแต่ละคนก็มีความแตกต่างกัน หลักในการสอนจึงแตกต่างกันด้วย ครูจึงต้องหาวิธีการสอนที่เหมาะสมสำหรับเด็กแต่ละคน

สุรินทร์ ยอดคำแปง (2542, หน้า 43-44) กล่าวว่า บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ถือว่าเป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีความต้องการจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป การศึกษาถึงความต้องการจำเป็นพื้นฐาน ในขอบเขตที่บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจะสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้นั้น จะช่วยเสริมสร้างสมรรถภาพแก่บุคคลที่มีความบกพร่องทาง สติปัญญาให้มีศักยภาพเพียงพอและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังนั้นการจัดการศึกษาและการจัดการเรียนการสอนแก่บุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา จึงควรตระหนัก

ถึงขอบเขตความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่ใกล้เคียงกับคนปกติ วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาที่สำคัญ ก็เพื่อให้เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง มีความรู้และทักษะวิชาชีพ รวมทั้งได้รับการพัฒนาทางด้านร่างกาย สติปัญญา จิตใจ สังคม ให้สามารถช่วยเหลือตัวเองและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างดี ซึ่งในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาควรดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

1. สอนเป็นลำดับขั้นตอนอย่างละเอียด สอนซ้ำ ๆ ไปทีละขั้น แม้แตงานที่ซับซ้อนก็สอนให้กับเด็กเหล่านี้ได้ไม่ยาก หากสอนทีละขั้นซ้ำ ๆ ไปตามลำดับ
2. ในการเรียนรู้ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ต้องให้เด็กได้ทำซ้ำและฝึกหัดบ่อย ๆ การทำซ้ำและทบทวนซ้ำแล้วซ้ำอีกทำให้เด็กประสบผลสำเร็จ
3. พยายามให้เด็กออกเสียงสิ่งที่เรียนด้วย เนื่องจากการออกเสียงมีส่วนช่วยการเรียนรู้ของเด็กได้ดี ทำให้เด็กจดจำได้ดีขึ้น
4. ต้องสร้างแรงจูงใจให้เด็กได้เรียนรู้งานที่ไม่ยาก ซับซ้อน สามารถส่งเสริมแรงจูงใจให้กับเด็กประเภทนี้
5. ประเมินพัฒนาการของเด็กอย่างต่อเนื่อง ทั้งการประเมินที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการและต้องเก็บบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ
6. พยายามให้ข้อมูลย้อนกลับทันทีเมื่อเด็กทำกิจกรรมใด ๆ ทั้งนี้เพราะการให้ข้อมูลย้อนกลับทันทีเป็นแรงจูงใจที่ดีในการเรียนรู้ของเด็ก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของการ์ตูน เรื่องที่มีผลต่อความเข้าใจในการฟังของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ผลการวิจัยพบว่าความเข้าใจในการฟังของเด็กที่เสนอด้วยหนังสือการ์ตูนสัญลักษณ์ล้อของจริง มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่เสนอด้วยหนังสือการ์ตูนสัญลักษณ์เลียนของจริงอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 (สุมิตรา เจณณวาสิน, 2530, บทคัดย่อ)

การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านวิชาภาษาไทยของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเรียนได้ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยการสอนแบบรู้แจ้งกับการสอนตามคู่มือครู กลุ่มตัวอย่างจำนวน 16 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 8 คน พบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบรู้แจ้ง มีความสามารถทางการอ่านสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบรู้แจ้งมีความสามารถทางการอ่านแตกต่าง

กับนักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (บัวแก้ว บัวเย็น, 2539, หน้า 66)

การศึกษาความสามารถในการฟังจำแนกเสียงของชุดการสอนฝึกฟังจำแนกเสียง สำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเรียนได้ ชั้นก่อนประถมศึกษา พบว่าเด็กที่ได้รับการฝึกฟังจำแนกเสียงด้วยชุดการสอนฝึกฟังจำแนกเสียง มีความสามารถในการจำแนกเสียงสูงขึ้น อย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ผาณิต ยังประภา, 2543, บทคัดย่อ)

จากงานวิจัยสรุปได้ว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเรียนได้ สามารถพัฒนาความสามารถในด้านต่าง ๆ ได้ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ฝึกให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้ มีการเสริมแรงอยู่ตลอดเวลาทำให้เด็กมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางภาษา

ความหมายและความสำคัญของภาษา

ภาษา เป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่เป็นนามธรรมต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อกับผู้อื่นในลักษณะใด ย่อมต้องอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือ เช่น การแสดงความคิดเห็น การวางแผน การทำงานร่วมกัน เป็นต้น ภาษาเป็นพฤติกรรมชนิดหนึ่งซึ่งเป็นตัวช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางสังคม ช่วยให้เด็กเกิดความอบอุ่นมั่นคง ภาษาช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ช่วยให้มีความรู้สึกละเอียดอ่อนต่อคนต่าง ๆ การปรับตัวของเด็กได้รับอิทธิพลจากภาษาพูด (ศรียา นิยมธรรม, 2542, หน้า 21) ภาษาเกิดขึ้นจากความจำเป็นของมนุษย์ที่ต้องติดต่อสัมพันธ์กัน ภาษาเป็นสื่อกลางในการตอบตกลงว่ากล่าว ทำความสนใจกันระหว่างบุคคล เป็นเครื่องมือช่วยในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ช่วยให้คนคิดวินิจฉัยคุณภาพของสติปัญญา (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2519, หน้า 20)

ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ (2540, หน้า 77) กล่าวถึงภาษาไว้ว่า เป็นความสามารถในการสื่อสารที่มีอยู่ในสมอง หรือในจิตใจมนุษย์ ในส่วนที่แสดงออกมาเป็นรูปธรรมให้มองเห็นได้ก็คือ คำพูด (speech) เป็นภาษาที่สัมผัสได้ด้วยโสตประสาท หรืออาจเป็นเครื่องหมายต่าง ๆ ที่สัมผัสได้ด้วยจักขุประสาท หรืออาจเป็นเครื่องหมายที่สัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส เช่น ภาษาของคนตาบอด

นักทฤษฎีพัฒนาการได้ให้ความสำคัญของภาษาว่า ภาษาเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมและสติปัญญาของเด็กปฐมวัย (ดวงเดือน ศาสตร์ภัทร์, 2529, หน้า 214-215) กล่าวว่า ภาษามีความสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. เด็กสามารถใช้ภาษาเพื่อการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น เปิดโอกาสให้เกิดขบวนการทางสังคมขึ้น

2. เด็กสามารถใช้ภาษาเป็นคำพูดที่เกิดขึ้นภายในรูปแบบของการคิด และในระบบของสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการทางภาษาในระดับต่อไป

3. ภาษาเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นภายในตัวเด็ก ดังนั้นเด็กจึงไม่ต้องอาศัยการจัดกระทำกับวัตถุจริง ๆ เพื่อแก้ปัญหา เด็กสามารถสร้างจินตนาการในสมองซึ่งก่อให้เกิดการทดลองขึ้น เด็กสามารถจินตนาการถึงวัตถุแม้วัตถุนั้นจะอยู่นอกสายตา หรืออยู่ในอดีตเด็กสามารถทำการทดลองในสมองและทำได้เร็วกว่าการจัดกระทำกับวัตถุนั้นจริง ๆ

เด็กจะพัฒนาการเรียนรู้คำมากขึ้นตามลำดับ เด็กตั้งแต่อายุ 2-4 ปี มีลักษณะการพูดคุยโดยการใช้การสื่อสารแบบสังคม (social communication) แต่เด็กจะยึดตนเองเป็นศูนย์กลางคือเด็กจะพูดกับตนเอง เด็กจะมีทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ จากการมองเห็นของตนเองและจะเป็นการยากที่จะให้เด็กยอมรับสิ่งที่ต่างไปจากภาพที่เห็น เด็กจะไม่พยายามเข้าใจถึงคำพูดของผู้อื่น ช่วง 5-6 ปี เด็กจะก้าวขึ้นสู่ขั้นการคิดโดยอาศัยการรับรู้คือ การมองเห็นสิ่งต่าง ๆ แล้วบอกว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างไร การหยั่งเห็นของเด็กแสดงว่าเด็กก้าวหน้าไปสู่การรู้จักแยกแยะ สามารถมององค์ประกอบที่จะมีอิทธิพลต่อเหตุการณ์หนึ่งมากกว่าหนึ่งองค์ประกอบได้

การเรียนรู้ภาษาพูดของเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งสามารถใช้ภาษาในการสื่อความหมายได้นั้น ศรีเรือน แก้วกังวาล (2519, หน้า 23-29) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ภาษาตามลำดับดังนี้

1. การเลียนแบบ (imitation) เป็นกระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้ภาษา เพราะเป็นขั้นที่เด็กเลียนแบบเสียงคนอื่นที่แวดล้อมจนก้าวหน้า นำมาสู่การพูดตามเสียงที่ได้ยิน

2. การเอาอย่าง (identification) เด็กไม่ได้เลียนแบบการออกเสียงอย่างเดียว แต่พยายามเลียนแบบท่าทาง นิสัยใจคอบุคลิกภาพตามเสียงที่ได้ยิน

3. การเลียนแบบพฤติกรรมตอบสนองพร้อมทั้งสิ่งเร้าหลายตัว (multiple response leaning) เป็นพฤติกรรมตอบสนองสิ่งเร้าที่เด็กพยายามทำตามโดยลงใจอวัยวะการเปล่งเสียงต่าง ๆ นั้นทำงานร่วมกันได้แก่ ส่วนสมองที่รับรู้ มองเห็น ได้ยิน สะสมความจำ ควบคุมริมฝีปาก สีนํ้าท่าทางและสายตา

4. การเรียนรู้ด้วยความสัมพันธ์ภาวะ (association leaning) เด็กจะเรียนรู้คำและความหมายโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างเสียงและสิ่งของ หรือพฤติกรรม เช่น เด็กเรียนคำว่า หมวก เมื่อแม่ยื่นหมวกให้แล้วบอกว่าหมวก เด็กสามารถเรียนรู้ได้จากการเชื่อมโยงกับสิ่งของ

5. การลองผิดลองถูก (trial and errors) ช่วงนี้เป็นช่วงลองปฏิบัติอาจจะถูกบ้างผิดบ้าง การเข้าใจ การชมเชย เมื่อเด็กออกเสียงได้ถูกต้องจะทำให้เด็กมั่นใจและช่วยให้ภาษาพัฒนาได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

6. การถ่ายทอดการเรียนรู้ (transfer of learning) การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ จะง่ายขึ้นถ้าผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวพันมาก่อน เช่น การรู้จักไก่แล้วสอนให้รู้จักเป็ด ห่าน โดยชี้ให้เห็นความแตกต่าง เด็กจะได้จำรวดเร็วและมีความคิดตามลำดับอย่างมีระเบียบ

จากการศึกษาทฤษฎี และกระบวนการเรียนรู้ทางภาษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพัฒนาการทางภาษาของเด็กปฐมวัยนั้น จะต้องผ่านกระบวนการพัฒนาการมาเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางภาษา ซึ่ง สันต์ สิงห์ภักดี (2539, หน้า 32-33) ได้กล่าวไว้ว่า ในช่วงแห่งการตัดสินใจชีวิตในอนาคตของเด็ก เด็กควรจะได้รับ การตอบสนองความต้องการที่อยากรู้ จะรู้ จะทึ่งทุกอย่างเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ทางด้านภาษาเพราะชีวิตในช่วงนี้เป็นช่วงที่สมองของเด็กเปิดกว้างเพื่อรับความรู้ข้อมูลต่าง ๆ อยู่แล้ว

สรุปได้ว่า ภาษามีความสำคัญในการดำรงชีวิตประจำวันของมนุษย์สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองและผู้อื่นได้ ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด และความเข้าใจกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้พัฒนาสังคมและสติปัญญาต่อไป

ความพร้อมทางการเรียนภาษา

ดาวนิง และเทคเคอรี (Downing & Thackrey) ได้แบ่งองค์ประกอบความพร้อมทางภาษาไว้ 4 กลุ่ม คือ

1. องค์ประกอบทางกาย (physical factors) ได้แก่ การบรรลุนิติภาวะด้านร่างกายทั่วไป เช่น การมองเห็น การได้ยิน อวัยวะที่ใช้พูดปกติ
2. องค์ประกอบทางสติปัญญา ได้แก่ (intellectual factors) ความพร้อมทางสติปัญญาทั่วไป ความสามารถในการรับรู้ (perception) ความสามารถในการจำแนกภาพและเสียง (discrimination) ความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผลเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านการเรียน การงาน
3. องค์ประกอบทางด้านสิ่งแวดล้อม (environmental factors) ได้แก่ พื้นฐานด้านภาษาที่ได้รับจากที่บ้านและประสบการณ์ด้านสังคม
4. องค์ประกอบด้านอารมณ์ แรงจูงใจและบุคลิกภาพ (emotional, motivation and personality factors) ได้แก่ ความมั่นคงทางด้านอารมณ์และความต้องการที่จะเรียนอ่าน

ทิพย์สุดา สุเมธเสนีย์ (2528, หน้า 14) ได้ให้ความเห็นว่า ความพร้อมทางภาษา หมายถึง การเข้าใจความหมายของคำ การเข้าใจความหมายของประโยค ความสามารถในการจำเรื่องราว ที่ได้รับฟังแล้วสามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้นั้น เป็นองค์ประกอบสำคัญของความพร้อมทางภาษา เช่นกัน

ไซเนล และกูดแคร์ (นงเยาว์ แข่งเพ็ญแข และประภาพรพันธ์ นิลอรุณ, สมศักดิ์ ศรีมาโนชน, 2522, หน้า 47-48 อ้างอิงจาก Schonell & Goodcare, 1974, p. 15) ได้กำหนด องค์ประกอบของความพร้อมไว้ 5 ประการ

1. วุฒิภาวะทั่ว ๆ ไป (general maturity)
2. สถิติปัญญาทั่ว ๆ ไป (level of general intelligence)
3. ความสามารถในการจำแนกภาพด้วยสายตา จำแนกเสียงด้วยหูและการจำรูปคำ (abilities of bisual and auditory discrimination and recognition of word patterns)
4. องค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อมด้านการอ่าน (environmental Factors in reading ability)
5. องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความสนใจและความเชื่อมั่นในตนเอง (emotional attitudes of interest, individual appreciation and confidence)

ทวี สุรเมธี (2521, หน้า 7) ได้เสนอว่า องค์ประกอบความพร้อมทางด้านภาษาที่สำคัญ ประกอบด้วยความสามารถต่อไปนี้

1. ความสามารถในการแยกสิ่งที่ได้ยิน ได้แก่ ความสามารถในการแยกคำที่คล้ายคลึงกัน และมองเห็นความแตกต่างของคำ
2. ความสามารถทางสายตา ได้แก่ ความสามารถในการแยกคำที่คล้ายคลึงกันและมองเห็นความแตกต่างของคำ
3. ความสามารถทางการคิดและการจำ ได้แก่ ความสามารถใช้เหตุผล เข้าใจในเหตุผลรู้จักเชื่อมโยงความคิดต่าง ๆ ให้มีความหมาย เข้าใจความหมายของประโยคและจำรูปร่างของคำ
4. ความสนใจ ได้แก่ ความสามารถที่จะนั่งฟังและจับสายตาไปตามสิ่งที่อ่านเคลื่อนไหวสายตา มีสมาธิในการอ่าน การฟังและทำตามคำสั่งได้

สรุปได้ว่าองค์ประกอบความพร้อมทางภาษานั้นมีความสำคัญกับความพร้อมทางวุฒิภาวะทางกายใจ และสภาพแวดล้อม

บันลือ พฤษจันทร์ (2534, หน้า 12) กล่าวว่า การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย มุ่งพัฒนาความพร้อมทางการเรียน เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของเด็กประถมศึกษา ให้มีคุณภาพสูงขึ้น เด็กปฐมวัยจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้ได้เรียนรู้ และมีพื้นฐานประสบการณ์อย่างเพียงพอและถูกต้องโดยเฉพาะประสบการณ์ทางภาษา ที่เด็กต้องใช้เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ของเด็ก แต่ผู้ปกครองและประชาชนส่วนใหญ่มักจะมุ่งเลยไปถึงการเรียนรู้หนังสือซึ่งเป็นการเร่งรัดเด็กเกินไป

นงเยาว์ แข่งเพ็ญแข และคณะ (2522, หน้า 103-104) กล่าวว่า แม้ว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่เรียกร้องให้ครูสอนอ่านเขียนทันทีเมื่อเด็กมาโรงเรียน แต่การศึกษาค้นคว้าทั้งด้านภาษาศาสตร์ จิตวิทยาและปัญหาเรื่องคุณภาพของการประถมศึกษาทำให้ได้ข้อคิดว่า ยังไม่ควรสอนภาษาที่เป็นแบบแผนแก่เด็กทันที ควรจะเตรียมความพร้อมในการเรียนก่อนด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. การเรียนภาษาเป็นสิ่งที่ยากสำหรับเด็ก เนื่องจากสมรรถภาพของอวัยวะต่าง ๆ ระบบประสาท การคิดของเด็กยังพัฒนาไม่เต็มที่
2. เด็กแรกมาโรงเรียนต้องการเวลาปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ เด็กต้องปรับตัวจากสังคมที่เคยถือตนเองเป็นศูนย์กลาง มาสู่สังคมที่มีกฎระเบียบเป็นแนวทางปฏิบัติ เด็กต้องการเวลาปรับตัว จึงยังไม่สมควรจะสอนภาษาทันทีจนกว่าเด็กจะรู้สึกปลอดภัยและไว้วางใจครู
3. การเตรียมความพร้อมเป็นการปูพื้นฐานความรู้เด็กก่อนที่จะเรียนภาษาให้อยู่ในระดับเดียวกัน เด็กแต่ละคนจะเติบโตมาจากบ้านที่ต่างกันหรือมีสิ่งแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันบางคนพูดจาจะฉะฉาน ร่าเริง ชัดเจน กล้าแสดง ค้นเคยกับหนังสือบ้างแต่บางคนพอแม่มไม่มีเวลาเอาใจใส่นัก เด็กรู้จักสิ่งแวดล้อมเพียงแคบ ๆ รู้คำน้อยพูดจาไม่มีใครจะคล่องแคล่วไม่มีใครจะไว้วางใจใครง่าย ๆ เด็กที่มีความรู้พื้นฐานแตกต่างกัน เมื่อต้องมาเรียนภาษาซึ่งเป็นสิ่งที่ยากอยู่แล้ว ก็ย่อมจะมีปัญหาตามมาหลายประการ การเตรียมความพร้อมเป็นการปูพื้นฐานความรู้ซึ่งจำเป็นสำหรับการเรียนอ่าน เขียน ให้เด็กทุกคนมีระดับเท่ากันอีกครั้งหนึ่ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการเตรียมความพร้อมเป็นการส่งเสริมความเท่าเทียมในโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กตั้งแต่วัยแรกเข้าเรียน

4. การเตรียมความพร้อมในการเรียนอ่าน ถือเป็นขั้นที่หนึ่งของการสอนภาษาวิธีสอน คือ การจัดการเรียนภาษาให้ง่ายและสนุกสนานจะทำให้เด็กมั่นใจในตนเอง

การจัดประสบการณ์ทางภาษา

การจัดประสบการณ์ทางภาษาเป็นการจัดกิจกรรมและจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนเพื่อช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับภาษา พัฒนาทักษะในการสื่อความหมาย

ทั้งที่เป็นภาษาพูดและภาษาท่าทาง

บันลือ พุกขวัน (2534, หน้า 12-13) กล่าวว่า ประสบการณ์ทางภาษาเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ของเด็ก ความสำคัญของการจัดประสบการณ์ทางภาษาเด็กปฐมวัยจะประกอบด้วย แนวทางการมุ่งประโยชน์ 3 ทางด้วยกัน ได้แก่

1. เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะใช้ในการเรียนรู้และรับการสอนจากครูได้ดี
2. เป็นเครื่องมือสำคัญของครู ที่จะใช้ตรวจสอบผลการเรียนและช่วยเหลือแก้ไขเด็กให้เรียนได้ดีขึ้น
3. เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ของเด็กเองที่จะได้เล่น เรียนร่วมกัน อย่างสนุกสนาน อย่างมีชีวิตชีวา รวมทั้งเรียนรู้ในการปรับตัวด้วย

ลักษณะการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประสบการณ์ทางภาษาควรเป็นดังนี้

1. เพื่อสนองความต้องการและความสนใจให้เด็กได้เรียนรู้ในสิ่งที่เด็กอยากรู้โดยได้เล่น ได้ใช้ภาษาอย่างสนุกสนานและเพลิดเพลิน
2. เพื่อสนองความต้องการแห่งวัยให้ได้เคลื่อนไหวร่างกาย ได้ใช้สติปัญญาและภาษา ในการสังเกต เปรียบเทียบและขยายประสบการณ์ที่มีความหมายที่เด็กเข้าใจและได้ใช้ความเข้าใจนั้นไปสู่การเล่นแบบสนุกสนานกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูจัดให้เป็นอย่างดี

คณะผู้ศึกษาดูงานโครงการพัฒนานักบริหารและผู้จัดการศึกษาระดับสูง (การศึกษา ปฐมวัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และสมาคมอนุบาลศึกษาแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี) ได้สรุป หลักการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนไว้ว่า การสอนเน้นการสอดแทรกการสอนภาษาตลอดเวลา จากการฟัง เด็ก จดบันทึกสิ่งที่เด็กพูดเพื่อจะได้รู้ความสนใจของเด็กจะได้จัดกิจกรรมได้ถูกต้องให้เด็กแสดง ความคิดเห็น จัดสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยหนังสือจะได้กระตุ้นการเรียนรู้ อ่านเขียน เล่นเกมที่สัมพันธ์ กับตัวหนังสือ การหัดสะกดชื่อ เขียนชื่อ ทำกิจกรรมโดยไม่เน้นความถูกต้องของการเขียน เพราะ เด็กสามารถแก้ไขให้ถูกต้องได้เอง เมื่อเด็กสังเกตสิ่งแวดล้อมที่เขียนถูกต้องได้ตลอดเวลา

เยาวพา เดชะคุปต์ (2542, หน้า 52) กล่าวว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถนำมาสอน ทางด้านภาษาได้แก่

1. การเล่านิทาน
2. การอ่านหนังสือต่าง ๆ
3. การดูภาพแล้วบรรยาย
4. การท่องบทกลอนหรือคำคล้องจอง

5. การสนทนา การอภิปราย

6. การแสดงละคร

7. การแสดงบทบาทสมมติ

สภาพการจัดประสบการณ์ทางภาษา

ภรณ์ คุรุทันะ (2535, หน้า 3-4) ได้กล่าวสรุปผลจากงานวิจัยหลายฉบับพบว่า ในสภาพ การเรียนการสอนครูยังคงเป็นผู้มีบทบาทมากที่สุด เป็นศูนย์กลางของห้องเรียนซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยที่กล่าวว่า “เด็กควรจะได้มีเสรีภาพในการคิด การแสดงออกทางการศึกษาจะต้องถือเด็กเป็นศูนย์กลาง” การยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง (child center) เป็นการเพิ่มบทบาทในการจัดการเรียนการสอน โดยให้เด็กเป็นผู้ร่วมหรือดำเนินกิจกรรมให้มากที่สุด ครูเป็นเพียงผู้คอยให้การสนับสนุนให้คำแนะนำ การที่ครูเปิดโอกาสให้เด็กร่วมกิจกรรมนั้นจะเป็นการนำเด็กไปสู่การเรียนรู้โดยการกระทำ เด็กจะมีอิสระในการคิด การเล่น การแสดงทั้งทางวาจา ทำทางอื่นจะส่งผลต่อพัฒนาการทุกด้านของเด็กในที่สุด

กาญจนา นาคสกุล (2539, หน้า 37) กล่าวว่า การสอนภาษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันที่ยังไม่ได้ผลดีนักเป็น เพราะการสอนยังไม่ถูกวิธีและไม่โน้มน้าวใจให้เด็กเห็นความสำคัญของภาษาจนเกิดความรักที่จะเรียนภาษานั้น ๆ อีกประการหนึ่งคือ ครูไม่มีคุณภาพพอ ขาดการฝึกฝนจึงจำเป็นต้องพัฒนาการจัดการเรียนการสอนใหม่ด้วย การเรียนภาษาเป็นการเรียนที่ต่างจากวิชาอื่นเพราะต้องการการฝึกฝนมากและต้องเรียนให้ถูกต้องตั้งแต่ในวัยเยาว์ และจากการสัมมนาปัญหาการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาพบว่า ครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจในการเตรียมทักษะเบื้องต้น เช่น การอ่าน การเขียน การฟังและการพูด เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ปกครอง ทำให้เด็กเบื่อหน่ายทอดทิ้งในการใช้ภาษาสื่อความหมาย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำลง (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2533, หน้า 1)

สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์ทางภาษาจะช่วยพัฒนาทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ซึ่งมีความสำคัญต่อการสร้างเครื่องมือการเรียนรู้ และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมแก่เด็ก การจัดประสบการณ์ทางภาษาควรยึดเด็กเป็นศูนย์กลางให้เด็กมีอิสระในการคิด การกระทำ ครูเป็นผู้สนับสนุนให้คำแนะนำและจัดสิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นต่อการเรียนรู้ภาษาโดยคำนึงถึงความต้องการความสนใจ เด็กจะเรียนรู้ภาษาอย่างสนุกสนานและเพลิดเพลิน แต่สภาพการเรียนการสอนภาษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันครูระดับก่อนประถมศึกษาขาดความรู้ความเข้าใจในการเตรียมทักษะทางภาษาเบื้องต้นแก่เด็ก ทำให้เด็กมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเรียนภาษาตั้งแต่วัยเยาว์

แนวทางในการส่งเสริมพัฒนาการทางภาษา

การเล่นต่าง ๆ เป็นตัวส่งเสริมประสบการณ์ทางภาษาให้แก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ การเล่นนิ้ว การเล่นตอบคำถาม การเล่นปริศนาคำทาย การเล่นร้องเพลงและทำท่าประกอบการเล่น แสดงตามเรื่องนิทาน นอกจากนี้ยังให้แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมภาษาสำหรับเด็กดังนี้

1. ภาษาของเด็กปฐมวัย แสดงให้เห็นถึงความคิดความสนใจและความสัมพันธ์ของเด็กที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถช่วยพัฒนาทางภาษาของเด็กได้โดยจัดหาสื่อเพื่อให้เด็กเกิดประสบการณ์ด้านการฟัง การพูด การอ่านและการเขียน

2. การจัดประสบการณ์ด้านการฟัง ควรใช้สื่อที่มีเสียง การเล่านิทาน คำคล้องจอง เพลงกล่อมเด็กและการเล่นตามคำสั่งเพื่อให้เกิดความสนใจ

3. สื่อที่ใช้ในการจัดประสบการณ์ด้านการพูด ควรเป็นสื่อที่เด็กเคยมีประสบการณ์มาก่อนโดยนำมาจัดในรูปการสนทนา การเล่าเรื่อง การเล่านิทานและการแสดงละคร

4. สื่อที่ใช้ในการจัดประสบการณ์ด้านการอ่านควรเป็นภาพ หนังสือภาพตัวอักษรที่ทำด้วยกระดาษแข็ง พลาสติกไม้

5. สื่อที่ใช้ในการจัดประสบการณ์ด้านการเขียนควรเป็นเส้น จุด ตัวอักษร ดินหรือแป้งสำหรับการปั้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2525, หน้า 83-101)

การส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาสำหรับเด็กก็คือ ให้เด็กทุกคนมีโอกาสได้ฝึกพูด ฟัง อ่าน ฝึกการเรียงลำดับเรื่องที่เล่า ฝึกความจำ ความเข้าใจ ตลอดจนความกล้าและความเชื่อมั่นในตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528, หน้า 16-17)

เสาวลักษณ์ รัตนวิชัย (2531, หน้า 11) กล่าวถึงการฝึกทักษะทางภาษาทั้ง 4 ด้านคือการพูด ฟัง อ่านและเขียนว่า วิธีการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ทางภาษาจะส่งเสริมทักษะทางภาษาทั้ง 4 ด้านได้อย่างบูรณาการ จากการสอนความหมายรวมของเรื่องสู่องค์ประกอบย่อยของภาษาเป็นการเน้นกระบวนการอ่านของเด็กอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยให้เด็กสามารถจับใจความสำคัญ ตีความ แปลความและขยายความของเรื่องที่อ่านได้

ชุติมา สัจจานนท์ (2524, หน้า 51-56) และ ราศี ทองสวัสดิ์ (ม.ป.ป., หน้า 7-10) ได้ให้แนวทางในการส่งเสริมภาษาแก่เด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ให้เด็กรู้คำศัพท์โดยการอ่านให้ฟัง พูดคุยกับเด็กเสมอ เปิดโอกาสให้เด็กพบปะผู้คนและไปเที่ยวที่ต่าง ๆ ดูรายการโทรทัศน์ สนใจฟังและตอบคำถามของเด็ก

2. ถ้าเด็กอยากเรียนอ่านก็ให้อ่าน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดพัฒนาการในการใช้ศัพท์หรือเรื่องราวและเมื่อเด็กเกิดเบื่อก็ควรยินยอมให้หยุดอ่านทันที

3. ไม่มีเกณฑ์อายุที่กำหนดว่าจะสอนอ่านให้กับเด็กเมื่อไร เพียงแต่ให้เด็กมีความอยากอ่านก็สอนอ่านได้ แต่ควรเป็นการอ่านภาพก่อนจึงเริ่มมีตัวอักษรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามลำดับ

4. โดยทั่วไปเด็กจะชอบอ่านนิทานเรื่องเดิมซ้ำ ๆ

การฝึกทักษะทางภาษาอีกแบบหนึ่งคือ การใช้เกมทางภาษา ในการสอนถ้าใช้เกมทางภาษาเป็นกิจกรรมจะเป็นการสร้างความสนใจของเด็กได้ดีมาก การเล่นเกมจะทำให้เด็กมุ่งทำกิจกรรมจนลืมว่าตนกำลังเรียนอยู่ขณะที่เล่นเกมก็ได้ใช้ภาษาไปด้วย เกมภาษาจะช่วยให้เด็กใช้ภาษาได้คล่องแคล่วขึ้น เกมที่ใช้ฝึกทักษะทางภาษาได้แก่ เกมทายคำ เกมจับคู่และบัตรคำเกม ทายบัตรภาพและคำ (สุไร พงษ์ทองเจริญ, 2526, หน้า 76)

เยาวพา เดชะคุปต์ (2542, หน้า 50-51) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาให้กับเด็กเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะภาษาเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้อื่นเข้าใจได้ ภาษาเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งจะต้องอาศัยทักษะทั้ง 4 ด้านคือ การฟัง พูด อ่าน เขียนซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการรับและส่งข้อมูล ทักษะทั้ง 4 ประการนี้จะต้องพึ่งพาอาศัยกันและควรได้รับการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน การสอนภาษาที่ดีควรให้สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันและจัดประสบการณ์ให้เด็กได้เรียนรู้จากการเล่นและทำกิจกรรมต่าง ๆ

ภรณี คุรุรัตน์ (2535, หน้า 16) กล่าวว่า ภาษามีบทบาทสำคัญอย่างมากในกระบวนการเล่นของเด็ก ในขณะเดียวกันการเล่นก็มีบทบาทที่สำคัญต่อพัฒนาการทางภาษาของเด็กเช่นกัน ภาษามีส่วนสัมพันธ์ต่อการเล่นในหลายลักษณะ เช่น การเล่นเลียนแบบคำพูดผู้ใหญ่ การเล่นเพื่อให้ดูสมจริงสมจังและยังนำภาษามาใช้เป็นสื่อในการจัดการเล่น เช่น อธิบายวิธีการเล่น การออกคำสั่งและการโต้ตอบ ภาษาจะช่วยให้เด็กสามารถที่จะอธิบายถึงลักษณะของสิ่งของที่เขาได้พบเห็นช่วยให้ได้ยินคำพูดของตนเองในขณะที่แสดงบทบาทกับผู้อื่น การเล่นยังช่วยให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับคำศัพท์มากขึ้นด้วย

หลักการสอนภาษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

ในเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญามักจะมีพัฒนาการทางด้านภาษาและการพูดช้ากว่าอายุเช่นเดียวกับพัฒนาการทางด้านอื่น ๆ ผู้ที่มีสติปัญญาต่ำกว่าระดับปกติจะหัดพูดได้ช้าพูดไม่ชัดยิ่งสติปัญญาต่ำมาก ๆ ภาษาและการพูดจะไม่พัฒนาและทำให้พูดไม่ได้ (รจนา ทอรรณนที, ชนัตต์ อาคมานนท์, และสุมาลี จงดีกิจ, 2529, หน้า 30)

การพัฒนาการใช้คำศัพท์ของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา จะพัฒนาแบบเดียวกับเด็กปกติแต่เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาใช้คำนามมากกว่า มีปัญหาในด้านการเรียนรู้คำที่ยู้งยากซับซ้อน เช่น คำคุณศัพท์ วิเศษณ์ คำที่เป็นนามธรรม ซึ่งการพัฒนาการทางภาษาและ

การพูดของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจะมีความสัมพันธ์กับระดับความสามารถทางสติปัญญาของเด็ก (เจียมใจ จีระอำพร, 2540, หน้า 1-2)

ตารางที่ 1 แสดงพัฒนาการด้านการจำคำศัพท์ในเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
(กาญจนลักษณ์ สัจจลักษณ์, ม.ป.ป. อ้างอิงจาก Grossman, 1973)

อายุ (ปี)	ระดับสติปัญญา			
	mild	moderate	severe	profound
3	เรียกชื่อสิ่งต่าง ๆ	พูดได้ 4-6 คำ	พูดได้ 1-2 คำ	พูดไม่ได้
6	พูดได้ 300 คำ	เรียกชื่อสิ่งต่าง ๆ	พูดได้ 4-6 คำ	พูดได้ 1-2 คำ
9	พูดเป็นประโยค	พูดได้ 300 คำ	เรียกชื่อสิ่งต่าง ๆ	พูดได้ 4-6 คำ
12	สนทนาโต้ตอบ	พูดเป็นประโยค	พูดได้ 300 คำ	พูดเป็นวลีได้
15	สนทนาโต้ตอบ	สนทนาโต้ตอบ	พูดเป็นประโยค	พูดได้ 300 คำ

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า พัฒนาการทางภาษาขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมของเด็ก ดังนั้นเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจึงมีพัฒนาการทางภาษาและการพูดล่าช้ากว่าเด็กที่มีระดับสติปัญญาปกติในวัยเดียวกัน และความล่าช้านี้จะขึ้นอยู่กับระดับความรุนแรงของความบกพร่องทางสติปัญญาของเด็กคนนั้น

การสอนภาษาในเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญานั้น เพื่อให้เด็กมีความสามารถทางภาษาและการพูดสูงที่สุดตามระดับเชาวน์ปัญญา มีหลักการทั่วไปดังนี้

1. การสอนพูดควรจะเริ่มให้เร็วที่สุด
2. เด็กจะต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ ไม่มีพฤติกรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ ได้แก่ อยู่ไม่นิ่ง ถูกรบกวนอารมณ์
3. การสอนพูดจะต้องสอนให้เด็กมีพัฒนาการด้านภาษาก่อน จึงจะทำการแก้ไขปัญหาด้านการพูดภายหลัง
4. ควรสอนซ้ำ ๆ และสอนซ้ำ ๆ แต่อาจเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการ จะทำให้เด็กเรียนได้ง่ายขึ้น
5. การสอนต้องอาศัยทักษะการเรียนรู้ โดยเฉพาะความสามารถในการแยกแยะและเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ (กาญจนลักษณ์ สัจจลักษณ์, ม.ป.ป., หน้า 3-4 อ้างอิงจาก Sinclair, 1971)

หลักการสอนภาษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา มีดังนี้

1. ต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางภาษาและการพูดของเด็กเป็นหลัก
2. การสอนพูดต้องสอนให้เด็กมีความเข้าใจภาษาก่อน แล้วจึงกระตุ้นให้เปล่งเสียงพูด
3. สอนให้เด็กชี้และปฏิบัติตามคำสั่ง ให้เด็กพูดตามและให้เด็กพูดคำที่สอนไปแล้วเอง
4. สอนคำศัพท์ที่ง่าย และเป็นรูปธรรม มองเห็นจับต้องได้ อุปกรณ์ของจริง หุ่นจำลอง

หรือรูปภาพ

5. สอบถามเรื่องของเด็กจากพ่อแม่ก่อน เพื่อให้ทราบว่าเด็กสนใจอะไรและพูดคุยกับเด็กเกี่ยวกับเรื่องนั้น

6. ต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ (เจียมใจ จีระธัมพร, 2540, หน้า 2-3)

การส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษาและการพูด เพื่อให้เด็กที่มีความบกพร่องทาง

สติปัญญาเกิดการเรียนรู้ภาษา จะต้องอาศัยประสบการณ์ซึ่งได้จากสิ่งแวดล้อมโดยที่เด็กได้รับรู้สิ่งต่าง ๆ ทางสายตา การได้ยินและประสาทสัมผัสอื่น ๆ ดังนั้นสิ่งแวดล้อมที่มีการพูดสื่อภาษาจึงมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ภาษาของเด็ก ผู้ที่ใกล้ชิดและเกี่ยวข้องกับเด็กสามารถที่จะช่วยกระตุ้นให้เด็กมีพัฒนาการด้านภาษาและการพูดดังนี้

1. สอนให้เด็กใช้ประสาททุกส่วนในการรับรู้
2. เลือกสอนคำที่เด็กใช้หรือพบในชีวิตประจำวันมากที่สุดก่อน โดยเฉพาะคำนามซึ่งเด็กสามารถมองเห็นและสัมผัสได้

3. ควรใช้ภาษาเดียวกับเด็กตลอดเวลา

4. พูดกับเด็กและให้เด็กได้มีโอกาสโต้ตอบบ้าง เพื่อให้เด็กรู้สึกว่าการพูดมีความสำคัญในการดำรงชีวิต

5. อาจจะต้องใช้ท่าทางประกอบคำพูดบ้างในช่วงแรก ๆ

6. ยอมรับคำพูดของเด็กที่คล้ายคลึงกับคำพูดที่ถูกต้อง ไม่จำเป็นต้องให้เด็กพูดให้ชัดเจนก่อนและไม่พยายามแก้ไขให้เด็กพูดให้ชัดทันทีที่เด็กเริ่มหัดพูด (กาญจนาลักษณ์ สัจจลักษณ์, ม.ป.ป., หน้า 4)

สรุปได้ว่า หลักการสอนภาษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาเพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษาทำให้เกิดการเรียนรู้ จะต้องคำนึงถึงระดับสติปัญญาและพัฒนาการทางภาษาของเด็กเป็นหลัก สอนให้เด็กมีความเข้าใจภาษาก่อนให้เด็กปฏิบัติตามคำสั่งให้เด็กพูดตามและให้เด็กพูดคำศัพท์ที่สอนไปแล้วเอง สอนคำศัพท์ง่าย ๆ เป็นรูปธรรมและใช้อุปกรณ์ของจริง หุ่นจำลอง หรือรูปภาพ

การพัฒนาความสามารถด้านความเข้าใจภาษาของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

ความสามารถในการเข้าใจภาษาเป็นองค์ประกอบของพัฒนาการทางสติปัญญา (กรมสามัญศึกษา, 2537, หน้า 51-54)

พัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ต้องประกอบด้วยความสามารถหลายประการคือ ความสามารถด้านการเข้าใจภาษา ความสามารถในการใช้คำอย่างคล่องแคล่ว ความสามารถในการใช้ตัวเลข ความสามารถในการมองเห็น ความสามารถทางด้านการรับรู้ ความสามารถทางด้านการจำและความสามารถทางด้านการเหตุผล (กมลรัตน์ หล้าสูงษ์, 2528, หน้า 52-53 อ้างอิงจาก Thurstone)

องค์ประกอบในการเข้าใจภาษา ประกอบด้วย

1. ความสามารถทั่ว ๆ ไป ระดับวุฒิภาวะของเด็กเป็นตัวกำหนดขอบเขตในการเรียนรู้ ความหมายของคำ เด็กที่มีอายุเท่ากันแต่ความสามารถในการใช้คำศัพท์ไม่แตกต่างกัน
2. ประสบการณ์และความพร้อมในการอ่านของเด็กมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการ รู้จักคำศัพท์ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เด็กที่มีประสบการณ์และความพร้อมต่างกันย่อมรู้ความหมายของ คำศัพท์มากขึ้นน้อยแตกต่างกันไป
3. ความอยากรู้อยากเห็นของเด็กจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้เด็กต้องการเรียนรู้ความหมาย ของสิ่งต่าง ๆ ครูควรเข้าใจในเด็กมีความอยากรู้อยากเห็นในทุกโอกาส
4. การสอนคำต่าง ๆ ให้แก่เด็กเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะจะช่วยให้เข้าใจคำอย่าง กว้างขวางยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางด้านความเข้าใจภาษาของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาสามารถทำได้ด้วยการจัดกิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์ และจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมให้เด็กได้เล่น ลงมือปฏิบัติ ฝึกการสังเกต ค้นคว้า ทดลองและแก้ปัญหาด้วยตนเองจะ ช่วยพัฒนาสติปัญญาของเด็กให้พัฒนาเต็มศักยภาพของเด็กแต่ละคน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางภาษา

การศึกษาพัฒนาการทางภาษาพูดของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาด้วยแบบทดสอบรูปภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2,4 และ 6 รวม 180 คนพบว่า เด็กนักเรียนที่มีระดับชั้นเรียนสูงชันมีพัฒนาการทางภาษาพูดด้านจำนวนคำและความซับซ้อนของประโยคสูงกว่าเด็กนักเรียนที่เรียนอยู่ชั้นต่ำกว่า (นิรันดร์ รอดเอี่ยม, 2531, หน้า 95)

การศึกษาดผลกระทบทดลองสอนการเปล่งเสียงสูง กลาง ต่ำ โดยใช้อุปกรณ์สอนพูด “นก 1” กับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพญาไทระดับ

การได้ยิน 55-90 เดซิเบล กลุ่มตัวอย่างจำนวน 12 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 6 คนพบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนเปล่งเสียงสูง กลาง ต่ำ โดยใช้อุปกรณ์ “กนก 1” ประกอบการสอนมีผลสัมฤทธิ์ในการเปล่งเสียงสูง กลาง ต่ำ เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (กนกวรรณ ชัยชาญ, 2533, หน้า 38)

การสร้างชุดการสอนคำศัพท์ด้วยเกมสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาระดับก่อนประถมศึกษาผลการศึกษาวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ในการใช้คำศัพท์ของเด็กสูงขึ้นหลังการสอนด้วยชุดการสอนคำศัพท์ด้วยเกมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (นิธิมา หาญมานพ, 2541, บทคัดย่อ)

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดประสบการณ์หรือรูปแบบการสอน

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นรูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้นเพื่อให้ผู้สอนได้นำไปเป็นแนวทางผู้วิจัยจึงได้นำ แนวคิด หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวกับรูปแบบการสอน โดยนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

ความหมายของรูปแบบการจัดประสบการณ์ หรือรูปแบบการสอน

รูปแบบการสอน (teaching model) หมายถึง แผนแสดงการจัดโครงสร้างและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะใช้ในการพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ (ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล, 2529 อ้างถึงใน นิธิมา หาญมานพ, 2541) ให้ความหมายของรูปแบบการจัดประสบการณ์ หรือการจัดการเรียนการสอนว่าหมายถึง สภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่จัดขึ้นอย่างมีระบบระเบียบ แบบแผนตามปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อต่าง ๆ โดยอาศัยวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ เข้ามาช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามหลักการที่ยึดถือ คุณลักษณะสำคัญ (critical attributes) ของ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนจะต้องประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

มีปรัชญา หรือแนวคิด หรือความเชื่อพื้นฐานที่เป็นหลักของรูปแบบนั้น

มีการบรรยาย หรืออธิบายภาพ หรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอน

มีการจัดระบบ คือ องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการพิสูจน์ทดลองถึงประสิทธิภาพของระบบนั้น

มีการอธิบายกระบวนการสอน วิธีสอน และเทคนิคการสอนในฐานะที่เป็นองค์ประกอบย่อยที่สำคัญของระบบนั้น

จอยซ์ และเวล (Joyce & Weil, 1992, pp. 40 – 42 อ้างถึงใน พัชรวิทย์ เกตุแก่นจันทร์, 2540) กล่าวว่า รูปแบบการสอนเป็นแผนหรือแบบซึ่งสามารถใช้เพื่อการสอนในห้องเรียน หรือการสอนพิเศษเป็นกลุ่มย่อย หรือเพื่อจัดสื่อการสอนซึ่งรวมถึงภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง โปรแกรมคอมพิวเตอร์และหลักสูตรรายวิชาแต่ละ รูปแบบจะให้แนวทางในการออกแบบการสอนที่ช่วยให้เด็กบรรลุวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน

รูปแบบการจัดประสบการณ์ หรือการเรียนการสอน หมายถึง การจัดองค์ประกอบหรือจัดระบบเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของกระบวนการเรียนการสอนตามหลักปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี หรือความเชื่อพื้นฐานที่เป็นหลักของรูปแบบนั้น

องค์ประกอบของรูปแบบการจัดประสบการณ์ หรือรูปแบบการสอน

รูปแบบการจัดประสบการณ์ การเรียนการสอน โดยทั่วไปมีองค์ประกอบร่วมที่สำคัญ ซึ่งผู้พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนควรคำนึงถึงดังนี้ (ทิศนา แหมมณี, 2534, หน้า 34 –36)

1. หลักการของรูปแบบการเรียนการสอน เป็นส่วนที่กล่าวถึงความเชื่อและแนวคิดของทฤษฎีที่รองรับรูปแบบการสอน หลักการของรูปแบบการสอนจะเป็นตัวชี้้นำการกำหนดจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินการในรูปแบบการสอน
 2. จุดประสงค์ของรูปแบบการสอน เป็นส่วนที่ระบุถึงความคาดหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบการสอน
 3. เนื้อหา เป็นส่วนที่ระบุถึงเนื้อหา และกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของรูปแบบการสอน
 4. การจัดกิจกรรม และขั้นตอนการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นส่วนที่ระบุถึงวิธีการปฏิบัติในขั้นตอนหนึ่ง ๆ เมื่อนำรูปแบบไปใช้
 5. การวัดและการประเมินผล เป็นส่วนที่ประเมินถึงประสิทธิผลของรูปแบบการสอน
- องค์ประกอบของรูปแบบการจัดประสบการณ์ หรือรูปแบบการสอนนั้นเกิดจากหลักการ ความเชื่อ แนวคิดและทฤษฎีของรูปแบบการสอน ซึ่งนำไปสู่การจัดระบบการเรียนการสอนและการวัดประเมินผลเพื่อให้การเรียนการสอนนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ ตามหลักของรูปแบบการจัดประสบการณ์ หรือรูปแบบการสอน

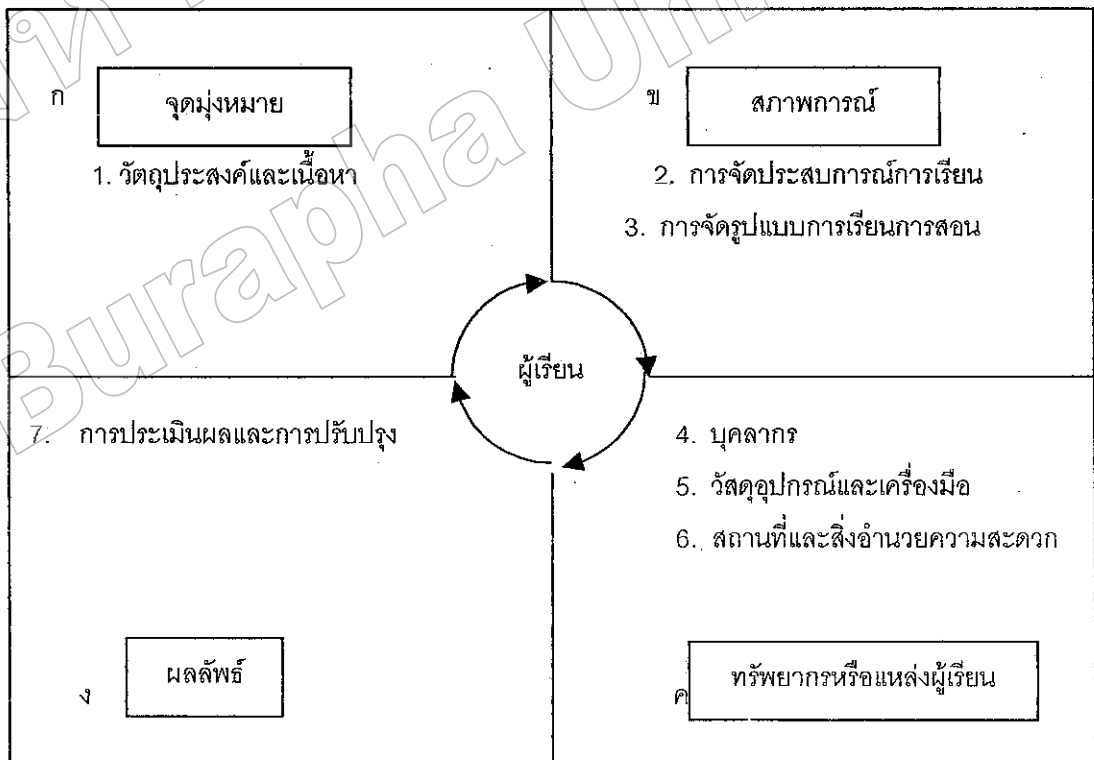
อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า 28-43) ได้สรุป รูปแบบการสอนของนักศึกษาไว้หลายแบบ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน หรือใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ และรูปแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือ

รูปแบบการสอนของบราวน์และคณะ

งานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้รูปแบบการสอน ของบราวน์ และคณะ (Brown et al. 1977 อ้างถึงใน อภรณ์ ใจเที่ยง, 2540, หน้า 30) เป็นระบบการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็น จุดศูนย์กลางการเรียนการสอน โดยการพิจารณาถึงแนวทางและวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อที่ผู้สอนจะได้จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสามารถ และ ความสนใจของผู้เรียน บราวน์และคณะกำหนดองค์ประกอบไว้ 7 ขั้นตอน ได้แก่

1. วัตถุประสงค์และเนื้อหา
2. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
3. การจัดรูปแบบการเรียนการสอน
4. บุคลากร
5. วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือ
6. สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก
7. การประเมินผลและการปรับปรุง

ขั้นตอนทั้ง 7 นี้แสดงได้ดังภาพที่ 1 (Brown et al. 1977 อ้างถึงใน อภรณ์ ใจเที่ยง, 2540)

ภาพที่ 1 ระบบการสอนของบราวน์และคณะ

ระบบการสอนของบราวน์และคณะ แยกเป็นองค์ประกอบ ดังนี้

1. **จุดมุ่งหมาย** ในการเรียนการสอนนี้มีจุดมุ่งหมายอะไรบ้างที่จะต้องการให้บรรลุผลสำเร็จ โดยผู้สอนต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์และเนื้อหาให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

1.1 **วัตถุประสงค์และเนื้อหา** เป็นสิ่งแรกที่คุณสอนต้องกำหนดให้แน่นอนว่าเมื่อเรียนบทเรียนนั้นแล้ว ผู้เรียนจะบรรลุถึงวัตถุประสงค์อะไรบ้าง ซึ่งจะต้องเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่สามารถวัดหรือสังเกตได้ เมื่อมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนแล้วต้องมีการเลือกเนื้อหาบทเรียนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้นั้น เพื่อให้ผู้เรียนเรียนแล้วสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อผลของการเรียนรู้ที่กำหนดไว้

2. **สภาพการณ์** ผู้สอนควรจัดสภาพการณ์อย่างไรและควรมีอะไรบ้าง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนอย่างได้ผลดี เพื่อบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งในการนี้ต้องมีการเลือกประสบการณ์ที่เหมาะสมแก่ผู้เรียน โดยเน้นถึงสภาพความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อการจัดรูปแบบ หรือวิธีการเรียนที่เหมาะสม

2.1 **การจัดประสบการณ์การเรียนรู้** เป็นการจัดประสบการณ์ในรูปแบบลักษณะกิจกรรมการเรียนต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ ในขั้นนี้ผู้สอนจึงต้องเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีที่สุดสำหรับนักเรียนแต่ละคน หรือเพื่อการเรียนรายบุคคลซึ่งประสบการณ์ที่นำไปสู่การเรียนรู้แบ่งออกได้เป็นหลายรูปแบบ เช่น การฝึกให้คิด การอภิปราย การเขียน การอ่าน การฟัง ฯลฯ เป็นต้น

2.2 **การจัดรูปแบบการเรียนการสอน** เป็นการจัดเพื่อให้ผู้เรียนสามารถได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีที่สุด การจัดนี้ต้องคำนึงถึงกลุ่มของผู้เรียน วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม และเนื้อหาบทเรียนด้วย การจัดรูปแบบการเรียนการสอนนี้สามารถจัดทำได้โดยการจัดห้องตามขนาดกลุ่มผู้เรียน โดยถ้าเป็นผู้เรียนกลุ่มใหญ่ผู้สอนมักใช้วิธีการบรรยายในห้องเรียนใหญ่ถ้ากลุ่มผู้เรียนมีขนาดกลาง หรือเล็กก็ใช้การบรรยายโดยมีการซักถามโต้ตอบกัน และควรมีการใช้สื่อการสอนร่วมด้วย แต่ถ้ามีผู้เรียนเพียงคนเดียวจะใช้การศึกษารายบุคคลในลักษณะของการใช้สื่อประสม

3. **ทรัพยากรหรือแหล่งวิชาการ** ผู้สอนควรจะต้องทราบว่าแหล่งทรัพยากร หรือแหล่งวิชาการใดบ้างที่จัดว่าจำเป็น ต่อการจัดประสบการณ์แก่ผู้เรียนซึ่งการจัดนี้มุ่งหมายถึงด้านบุคลากร การเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่เหมาะสมในการสอน ตลอดจนการจัดสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการเรียนการสอนด้วย

3.1 **บุคลากร** ในกระบวนการของการจัดระบบการสอน บุคลากรมีได้ หมายถึงผู้สอนหรือผู้เรียนเท่านั้นแต่จะหมายรวมถึงบุคคลทุกคนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน

ดังนั้น ผู้สอนจึงหมายถึงครู หรือวิทยากรผู้ถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้เรียน ผู้สอนจะต้องมีบทบาทในการใช้สื่อการสอน เป็นผู้จัดสภาพแวดล้อมและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียน เป็นผู้นำการอภิปรายแนะนำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนแก้ไขปัญหแก่ผู้เรียนและต้องมีความสัมพันธ์กับผู้สอนคนอื่น ๆ เพื่อปรึกษา หรือวางแผนการสอนและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อการปรับปรุงแก้ไขร่วมกัน ส่วนบทบาทของผู้เรียนนั้นอาจเป็นผู้ช่วยในการตั้งจุดมุ่งหมาย การเรียนการสอน การเตรียมกิจกรรมต่าง ๆ การใช้สื่อ ตลอดจนการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนด้วย

3.2 วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือ เป็นสิ่งช่วยเกื้อกูลในการที่จะจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือสามารถแยกได้เป็นประเภทอุปกรณ์เพื่อการเรียนรู้ (equipment for learning) เช่น เครื่องเทปบันทึกเสียง เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เหล่านี้เป็นต้น และประเภทสื่อการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ (educational media for learning) เช่น หนังสือแบบเรียน หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ ของจำลอง การ์ตูน รายการวิทยุ ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น

3.3 สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึง การจัดสภาพห้องเรียนตามขนาดของกลุ่มผู้เรียน เพื่อให้การจัดสภาพการณ์ในการเรียนรู้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและเหมาะสม ตลอดจนการจัดวัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนเพื่อความสะดวกในการใช้ด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกและสถานที่เรียนเหล่านี้ได้แก่ ห้องเรียน ห้องสมุด ห้องสื่อการศึกษา ห้องปฏิบัติการ และห้องนันทนาการ เป็นต้น

4. ผลลัพธ์ เป็นการพิจารณาว่าผลลัพธ์ที่ได้มานั้นสำเร็จตามจุดมุ่งหมายมากน้อยเพียงใด มีสิ่งใดบ้างที่จำเป็นต้องแก้ไขปรับปรุง ซึ่งทั้งนี้หมายถึงการประเมินผลและการพิจารณาเพื่อเสนอแนะในการปรับปรุงระบบการสอนให้ดีขึ้น

4.1 การประเมินผลและการปรับปรุง เป็นขั้นตอนสุดท้ายในระบบการสอน เพื่อเป็นการประเมินผลว่าหลังจากการสอนแล้วผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้อะไรบ้าง และสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ การประเมินผลจะทำให้ผู้สอนสามารถทราบได้ว่าระบบการสอนนั้นมีข้อบกพร่องอะไรบ้าง เช่น แผนการสอน จุดมุ่งหมาย สื่อการสอน เนื้อหา หรือแม้แต่ความพร้อมของตัวผู้เรียนเอง ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เหล่านี้ในการสอนครั้งต่อไป